

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра фізичної реабілітації і спорту**

ГОНЧАРУК Віталій Сергійович

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ**

спеціальність: 017 Фізична культура і спорт
освітньо-професійна програма «Фізична культура і спорт»

Випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав студент
Групи ФКСм-22
Гончарук В.С.

Науковий керівник:
к.б.н., доцент, Н. М. Безпалова.

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:
«__»_____20__р.

Завідувач кафедри

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ У СУЧАСНОМУ СПОРТІ	
1.1. Поняття та роль організаційно-методичних засад підготовки тренерів	6
1.2. Методичні підходи підготовки тренерів у галузі фізичної культури й спорту	13
2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ Й СПОРТУ	
2.1. Аналіз структури та рушіїв системи тренерства	20
2.2. Інноваційні практичні напрямки підготовки тренерів у професійному спорті	34
3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ ...	
3.1. Світовий досвід вдосконалення підготовки тренерів	42
3.2. Особливості вдосконалення підготовки тренерів в Україні	48
ВИСНОВКИ	58
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Сфера сучасного спорту перебуває у фазі глибоких перетворень, які охоплюють як змістовні аспекти, так і організаційні моделі тренерської діяльності. В умовах глобалізації, суспільних трансформацій та зростаючих вимог до якості спортивних послуг зростає значення ролі тренера. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення організаційно-методичних засад удосконалення системи підготовки тренерів, їх професійного становлення й здатності адаптуватися до новітніх викликів.

Сьогодні тренерська професія переживає безпрецедентний етап інтенсивних змін і трансформацій. Фахівці цього напрямку працюють з дедалі ширшим колом різних соціальних і вікових груп, а також стикаються з постійно зростаючими очікуваннями та вимогами з боку спортсменів, їхніх родин, адміністрацій спортивних організацій і навіть уболівальників. Від сучасного тренера вимагається багатофункціональність, що охоплює виконання ролей викладача, наставника, мотиваційного лідера, спортивного психолога та водночас управлінця, здатного мислити як бізнес-менеджер. У центрі цієї діяльності все чіткіше простежується зміщення акцентів: від суто спортивного результату до гармонійної комунікації з підопічними, створення позитивного мікроклімату та всебічного розвитку особистості спортсмена.

Функції тренера давно виходять за рамки лише фізичної чи технічної підготовки спортсменів. Сьогодні вони виступають провідниками особистісного зростання, формують згуртованість колективів та зміцнюють соціальні зв'язки всередині спільнот. «Тренерська діяльність набуває також суспільної ваги, адже сприяє утвердженню культури здорового способу життя, підвищує рівень соціальної інтеграції, активізує економічні процеси через створення робочих місць, розвиток освітніх ініціатив і залучення населення до спортивних подій» [35]. В умовах таких викликів особливої актуальності набуває вдосконалення організаційно-методичних підходів до підготовки тренерських кадрів, що мають відповідати міжнародним стандартам і прогресивним практикам сучасності.

Грунтовне дослідження організаційних моделей професійної підготовки тренерів як у глобальному, так і в українському вимірі дозволяє окреслити напрями підвищення результативності освітнього процесу та професійного зростання фахівців, що у підсумку сприятиме сталому розвитку спортивної галузі та суспільства в цілому.

Метою даної праці є вивчення організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів.

Для досягнення зазначеної мети в дослідженні поставлені такі *завдання*:

- узагальнити знання щодо процесу підготовки тренерів в сучасному спорті;
- визначити організаційно-методичних засад підготовки тренерів;
- дослідити методичні підходи підготовки тренерів у галузі фізичної культури й спорту;
- проаналізувати організаційні підходи та практику професійної підготовки тренерів у галузі фізичної культури й спорту;
- запропонувати механізм організаційно-методичних засад та розробити напрями вдосконалення підготовки тренерів Україні.

Об'єктом дослідження – є підготовка тренерів в галузі фізичної культури й спорту. *Предметом дослідження* виступають організаційно-методичні засади вдосконалення підготовки тренерів.

Інформаційною базою дослідження стали напрацювання сучасних науковців та практиків в галузі фізичної культури та спорту, публічна статистична інформація, Стратегія розвитку фізичної культури і спорту в Україні на період до 2028 року, матеріали ICSE «standards for higher education sport coaching bachelor degrees».

У дослідженні було застосовано методику наративного огляду, що дозволила систематизувати та критично проаналізувати напрацьований науковий і практичний матеріал, присвячений системам підготовки та професійного становлення тренерів. Для опрацювання джерельної бази використовувались індуктивний і дедуктивний підходи, які дали змогу

виокремити провідні закономірності та сформувані аргументовані висновки. Зіставлення та порівняння застосовувалися з метою визначення спільних рис і специфічних особливостей тренерських освітніх систем у європейських країнах та в Україні. Використання інструментів системного й логічного аналізу забезпечило впорядкування отриманої інформації, тоді як синтез та узагальнення сприяли інтеграції окремих результатів у єдину концептуальну модель, що відображає ключові тенденції та актуальні напрями розвитку професійної освіти тренерів.

Наукова новизна полягає в тому, що завдяки проведеному дослідженню було запропоновано унікальний механізм організаційно-методичних засад, що поєднує організаційні, методичні, інноваційні, практичні, етичні та безперервного розвитку компоненти. Це дозволяє розглядати підготовку тренера як цілісний процес, де всі складові взаємопов'язані та взаємопідсилюють одна одну. Запропоновано систему формування комплексних компетенцій тренера, що враховує розвиток професійної самосвідомості та лідерських якостей. Також саме в українському контексті систематизовано і класифіковано методичні підходи (традиційний, модульний, ситуаційно-практичний, менторський, інноваційно-технологічний, інтегрований) у єдиній концепції.

Практичне значення полягає у можливості застосування механізму організаційно-методичних засад в реальній системі підготовки тренерів в Україні, що підвищує ефективність, результативність та конкурентоспроможність українського спорту. Результати дослідження можуть бути використані для створення національної стратегії розвитку тренерської освіти, удосконалення програм ВНЗ, коледжів, ДЮСШ і професійних клубів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ В СУЧАСНОМУ СПОРТІ

1.1. Поняття та роль організаційно-методичних засад підготовки тренерів

Організаційно-методичні засади – це комплекс принципів, структур, процесів і методик, які визначають ефективну систему навчання та розвитку тренерів. Вони включають організаційні механізми, стандарти, навчальні програми, методичні підходи, а також практичні моделі підготовки. Основними цілями вдосконалення підготовки тренерів є, по-перше, формування професійної компетентності тренера: педагогічної, психологічної, фізкультурно-спортивної та організаційно-управлінської; по-друге, забезпечення відповідності сучасним вимогам спорту: високі результати спортсменів, безпека, інноваційні методики; по-третє, розвиток здатності тренера до самостійного навчання, аналізу спортивних досягнень та впровадження новітніх технологій (рис. 1.1).

У сучасній практиці фахівці та науковці вбачають доцільність аналізу окремо організаційних та окремо методичних засад підготовки тренерів. Це пов'язано зі тим, що дані категорії мають різні функції в системі підготовки. Так, «організаційні засади забезпечують структуру та управління: хто проводить навчання, які курси, строки, категорії, стандарти, а методичні засади забезпечують ефективність засвоєння знань і навичок, підвищують рівень компетентності тренера» [35]. Тобто, один блок відповідає за рамку процесу, інший – за якість і методику навчання. Також існує різниця у науковому базисі: організаційні засади базуються на управлінських, правових та інституційних науках, а методичні засади – на педагогіці, психології, спортивній науці та технологіях тренувань. Розділення дозволяє окремо враховувати специфіку наукового підходу і стандарти.

Рис. 1.1. Організаційно-методичні засади підготовки тренерів. Джерело: розроблено автором на основі [6; 8; 11; 26]

Змінюючи організаційну структуру (наприклад, створюючи нові тренерські школи чи моделі стажування), не потрібно змінювати методичні підходи. Впроваджуючи нові методики навчання (модульні курси, VR-тренування), не змінюються організаційні норми. Саме тому розділення

організаційно-методичних засад забезпечує гнучкість системи підготовки та її адаптацію до сучасних вимог спорту. Крім того, існує різниця в контролі та оцінці – оцінка організаційних засад ілюструє наскільки система підготовки структурована, чи дотримані стандарти, ефективність управління. «Оцінка методичних засад демонструє наскільки ефективні навчальні програми, чи тренери освоїли компетенції, якість педагогічної та практичної підготовки. Окремий аналіз організаційно-методичних засад дозволяє об'єктивно оцінювати ефективність різних складових системи підготовки» [30].

Зазначимо, що організаційні засади – це система структур, норм, правил і механізмів, які забезпечують управління процесом підготовки тренера. Вони відповідають на питання: де, коли, в якій формі, під чийм керівництвом проводиться навчання, тобто формують рамки, контекст і логіку процесу підготовки (наявність ліцензованих тренерських курсів, чітка кар'єрна траєкторія, структура академії, нормативи щодо атестації).

Методичні засади – «це науково обґрунтовані підходи, технології і принципи навчання, що визначають як тренер отримує знання та навички, тобто забезпечують ефективність навчального процесу (модульна система навчання, менторський підхід, використання відеоаналізу та сучасних технологій)» [26].

У міжнародних федераціях (UEFA, FIS, IAAF): Організаційні засади включають ліцензійну систему тренерів, категорії курсів, часові рамки, стажування на базі клубів/академій, методичні засади: програми навчання, модульні блоки, практика на тренуваннях, використання цифрових технологій і аналітики. Таке чітке розділення дозволяє легко масштабувати систему, впроваджувати інновації та підтримувати єдиний стандарт якості. Таким чином, розділення організаційних та методичних засад підготовки тренерів є доцільним, тому, що вони виконують різні функції у системі підготовки, базуються на різних наукових дисциплінах, забезпечують гнучкість та адаптивність системи, дає змогу ефективно оцінювати та вдосконалювати процес підготовки тренерів.

Організаційні засади підготовки тренерів це система, яка забезпечує структуроване та ефективне навчання тренерів. Вона включає:

1. Правові та нормативні основи:

- «Законодавство про фізичну культуру та спорт (в Україні – Закон «Про фізичну культуру і спорт», нормативні акти Міністерства молоді та спорту)» [1; 18; 19; 20; 21];

- «Міжнародні стандарти сертифікації тренерів (наприклад, UEFA Coaching Convention, IOC Coach Education Guidelines, FIS, IAAF методики)» [40-42; 47-49] ;

- Встановлення кваліфікаційних категорій тренерів (I, II, III категорія, «Мастер спорту», «Елітний тренер»).

2. Організаційну структуру навчання:

- вищі навчальні заклади фізичної культури та спорту (бакалавр, магістр, аспірантура);

- тренерські школи та академії (на зразок Національного університету фізичного виховання і спорту України, тренерські ліцензовані курси міжнародних федерацій);

- підготовчі програми для нових тренерів, включаючи короткі спеціалізовані курси, стажування, майстер-класи та дистанційне навчання.

3. Систему управління процесом підготовки:

- «розробка чіткої кар'єрної траєкторії тренера: від молодшого тренера до елітного наставника» [27, с. 16];

- створення методичних центрів, де впроваджуються нові технології та інноваційні методики тренерської роботи;

- контроль та оцінка ефективності підготовки через атестації, екзамени та практичні оцінки.

«Методичні засади підготовки тренерів – це науково обґрунтовані підходи та технології навчання, які визначають як саме тренер здобуває знання і навички» [28, с. 30]. До основних принципів методичної підготовки доцільно відносяться: комплексність – поєднання теоретичних знань з практичними навичками (фізіологія, психологія, педагогіка, тактика, методика тренувань); програмна системність – формування навчальних програм з чіткою структурою модулів і

етапів; інноваційність – впровадження сучасних технологій (відеоаналіз, біомеханіка, цифрові платформи тренувань, VR/AR); індивідуалізація – адаптація навчання під особливості кожного тренера (стиль мислення, попередній досвід, специфіка спорту); безперервність навчання – тренери постійно підвищують кваліфікацію через курси, стажування, семінари та наукові конференції.

Серед множини методичних підходів, переважна більшість науковців та практиків, головними вважає

- «традиційний навчальний (лекції, практичні заняття, семінари)» [15];
- модульний підхід (поділ підготовки на окремі тематичні блоки (техніка, тактика, психологія, організація);
- «ситуаційно-практичний (розбір конкретних кейсів, проблемні завдання, симуляції)» [11];
- дистанційне та змішане навчання (інтерактивні платформи, відеоуроки, вебінари);
- менторський підхід (робота під керівництвом досвідченого наставника на тренуваннях та змаганнях).

Зазначимо, що роль організаційно-методичних засад у процесі підготовки тренерів у сучасному спорті є чіткою та структурованою, бо саме через ці засади забезпечується ефективність, системність і розвиток професійної підготовки тренерів. Так, забезпечення системності підготовки передбачає, що організаційно-методичні засади визначають структуру, послідовність і логіку підготовки тренерів, формують кар'єрні та навчальні траєкторії, встановлюють стандарти та кваліфікаційні категорії, визначають обов'язкові модулі та практичні блоки та забезпечують інтеграцію теоретичних знань із практичними навичками. В свою чергу, тренер отримує системну освіту, яка поступово нарощує компетентності від базового до професійного рівня. «В процесах забезпечення якості підготовки, організаційно-методичні засади створюють механізми контролю та оцінювання, що складається з ліцензування тренерів, стандартизованих атестацій, внутрішнього та зовнішнього моніторингу

ефективності навчальних програм, завдяки чому гарантується високий рівень професійної підготовки, відповідно до сучасних міжнародних стандартів» [3, с. 26].

Під час підтримки інноваційності, завдяки чітко визначеним організаційним та методичним рамкам впроваджуються цифрові технології (VR, AR, відеоаналіз), застосовуються сучасні педагогічні підходи (менторство, кейс-методи, проблемне навчання), реалізуються дистанційні та змішані формати навчання. Підготовка тренерів стає гнучкою та адаптованою до новітніх методик спорту, що важливо для швидкозмінного сучасного спортивного середовища.

Організаційно-методичні засади забезпечують формування компетентностей і професійної самосвідомості, відбувається комплексний розвиток тренера, формуються технічні, тактичні, психологічні та педагогічні компетенції. Як наслідок, реалізується інтеграція знань про здоров'я, фізіологію та безпеку спортсменів, відбувається усвідомлення ролі тренера в розвитку спорту на національному та міжнародному рівні. В цьому контексті тренер стає фахівцем високого рівня, здатним приймати ефективні рішення та впливати на результат команди або спортсмена.

Важливою роллю організаційно-методичних засад під час вдосконалення підготовки тренерів є координація міжнародного та національного контексту. Організаційно-методичні засади дозволяють інтегрувати світовий досвід і стандарти завдяки ліцензійним програмам UEFA, Олімпійським академіям, науково-методичним рекомендаціям міжнародних федерацій. Вони забезпечують узгодження національної підготовки тренерів із міжнародними вимогами, а сам тренер здатен працювати на міжнародному рівні та впроваджувати передові методики у вітчизняний спорт. Це, в свою чергу забезпечить сталий розвитку тренерської системи, визначить принципи безперервного навчання, стажувань та підвищення кваліфікації та створить структуру взаємодії між академіями, федераціями й клубами. Завдяки організації та методиці підтримуються моніторинг та адаптація програм під сучасні потреби

спорту, а тренерська система стає життєздатною та постійно оновлюваною, здатною відповідати на виклики сучасного спорту [22, с. 84].

Зазначимо, що в світовому досвіді вдосконалення підготовки тренерів неодмінної уваги заслуговують Європейські федерації спорту, які активно впроваджують структуровані ліцензійні програми (наприклад, UEFA Pro License для футбольних тренерів) [45]. У США та Канаді роблять акцент на комплексну педагогічну та психологічну підготовку, а не лише на технічні навички. В Австралії та Новій Зеландії інтеграція тренерської освіти з науковими центрами, дозволяє впроваджувати новітні методики у реальний спорт. Олімпійські академії (IOC Olympic Studies Centres) розробляють глобальні стандарти для тренерів усіх видів спорту [50; 51].

Україна також має свої особливості вдосконалення підготовки тренерів. Перш за все, сьогодні відбувається поступове наближення системи підготовки тренерів до європейських стандартів. Створено національні ліцензійні курси для тренерів різних категорій. Відбувається підвищення ролі науково-методичної підготовки через використання сучасних досліджень у фізіології, психології та методиці тренувань, а також використання цифрових технологій та спортивних платформ (аналіз відео, датчики навантаження, GPS-моніторинг). Дуже актуальною для українського професійного спорту є потреба у безперервному професійному розвитку тренера через міжнародні стажування, обміни досвідом та участь у конференціях.

Отже, підготовка тренерів – це не лише набір знань, а комплексна система формування компетентностей у реальних умовах спорту. Організаційно-методичні засади забезпечують ефективну взаємодію науки, практики та управління у процесі підготовки тренера. Удосконалення тренерської освіти можливе через системну програмну підготовку, інновації, практичне навчання та міжнародне партнерство. Для України актуально поєднувати світовий досвід з національними умовами, створюючи тренерів нового покоління, здатних працювати у висококонкурентному професійному спорті. Організаційно-методичні засади в сучасному спорті виконують вагомий роль, вони забезпечують

системність і послідовність підготовки; підтримують високу якість та стандарти освіти тренерів; стимулюють інноваційність та використання сучасних технологій; формують комплексні компетентності і професійну самосвідомість тренера; координують національні програми з міжнародними стандартами; забезпечують сталий розвиток і адаптацію системи підготовки тренерів. Таким чином, без чітко розроблених організаційно-методичних засад неможливо підготувати тренера, який відповідає сучасним вимогам спорту та здатен досягати високих результатів на національному та міжнародному рівні.

1.2. Методичні підходи підготовки тренерів у галузі фізичної культури й спорту

Розвиток організаційно-методичних засад підготовки тренерів є ключем до професійного, системного і сучасного тренерського процесу, який забезпечує якість спортивної підготовки, ефективність навчання тренерів, впровадження інновацій і довгостроковий успіх спортсменів. «Методичні підходи підготовки тренерів у галузі фізичної культури та спорту – це систематизовані способи організації навчальної та практичної діяльності тренерів, спрямовані на формування у них професійних знань, практичних навичок, педагогічних, психологічних та управлінських компетенцій, необхідних для ефективного планування, проведення та аналізу тренувального процесу спортсменів та команд, із використанням науково обґрунтованих методів, технологій та інтерактивних форм навчання» [7. с. 51-52].

В науковій і практичній літературі з фізичної культури та спорту є певна група дослідників та практиків, як українських, так і зарубіжних, які займалися проблемою організаційно-методичних засад підготовки тренерів у спорті, вони систематизовані у таблиці 1.1. Основними напрямками досліджень у цих роботах є: 1) структуризація та організація навчального процесу тренерів (визначення етапів, модулів, змісту підготовки); 2) компетентнісний та методичний підхід

(розвиток педагогічних, психологічних, спортивних та управлінських компетенцій); 3) наставництво та менторські програми (передача практичного досвіду від старших тренерів); 4) інтеграція науки і практики (застосування новітніх технологій, аналітики та досліджень у підготовці тренерів); 5) довгострокова підготовка спортсменів (підготовка тренерів для роботи на різних етапах кар'єри спортсмена (LTAD)).

Таблиця 1.1

Науковці та практики які займалися проблемою організаційно-методичних засад підготовки тренерів у спорті

Автор	Країна	Напрямок досліджень	Внесок у організаційно-методичні засади
Istvan Balyi	Канада / Угорщина	Long-Term Athlete Development (LTAD)	Розробив концепцію довгострокової підготовки спортсменів, включаючи структуру підготовки тренерів на різних етапах розвитку спортсмена.
Vladimir Zatsiorsky	США / росія	Наукові основи спортивної тренування	Теоретико-методичні засади планування тренувального процесу, підготовка тренерів у сфері силової та фізіологічної підготовки.
Jean Côté	Канада	Coaching development	Психологічні та педагогічні аспекти підготовки тренерів, моделі наставництва та коучингу.
Richard Bailey	Велика Британія	Physical education & coach education	Методологія педагогічної підготовки тренерів, інтеграція освітніх технологій і компетентнісного підходу.
Lyle, John	Велика Британія / США	Coaching philosophy	Розробка концепцій коучингової філософії, системи навчання тренерів та моделей розвитку компетенцій.
Александров В.П.	Україна	Теорія та методика спортивного тренування	Розробка методичних підходів для підготовки тренерів з олімпійських видів спорту; структурування освітніх програм для тренерів.
Гришин М.А.	Україна	Педагогіка спорту	Підходи до організації навчального процесу для тренерів, методика оцінювання компетенцій.
Петренко О.М.	Україна	Теорія фізичної культури	Організаційні засади підготовки тренерів у системі вищої освіти та спортивних шкіл.
Кисельов В.Г.	Україна	Спортивна фізіологія	Внесок у підготовку тренерів з фізіології та планування тренувального процесу.
Семенов В.М.	Україна	Теорія і методика тренерської роботи	Розробка програм підготовки тренерів, інтеграція педагогічних і психологічних засад у навчальний процес.

Джерело: складено автором на основі [6; 18; 44]

Нижче розглянемо методичні підходи підготовки тренерів у галузі фізичної культури та спорту детально, структуровано та з практичними прикладами. Це дозволить зрозуміти, як ефективно формуються знання, навички та компетентності сучасного тренера (табл. 1.2).

Одним з традиційних методичних підходів є класичний навчальний підхід. Він заснований на поєднанні лекційного викладу теоретичного матеріалу та практичних занять. «Тренер проходить курс з теорії фізичної підготовки та відпрацьовує техніку тренування спортсменів на практичних заняттях, застосовуються такі методи, як лекції, семінари, лабораторно-практичні заняття, демонстрації вправ і технік» [8, с. 103]. Переваги традиційного підходу це чітка структура навчального процесу; систематичне засвоєння теорії та практики; контроль знань і навичок через практичні заняття та іспити. Його недоліками є обмежена індивідуалізація, менша стимуляція самостійного мислення.

На відміну від класичного, ситуаційно-практичний підхід (case-study) передбачає, що тренер навчається через розбір реальних або змодельованих спортивних ситуацій. Серед методів тут застосовуються кейс-методи, проблемні завдання, дискусії, рольові ігри. Його перевагами є розвиток аналітичного та критичного мислення й формування здатності приймати швидкі та ефективні рішення, стимуляція самостійного пошукового навчання, адже тут тренер аналізує поєдинок чи змагання, або етап, визначає помилки спортсмена та розробляє оптимальну тренувальну стратегію [9].

Модульно-компетентнісний підхід полягає в навчанні, що поділене на логічні модулі, кожен з яких формує певну компетентність тренера. Тут застосовуються такі методи, як блокова подача теорії, інтеграція практичних навичок, тестування компетенцій. Серед переваг підходу будуть чітка система контролю прогресу, адаптація під різні рівні підготовки та формування всебічних компетенцій (педагогічних, психологічних, фізіологічних, тактичних).

Менторський підхід полягає в тому, що досвідчений тренер виступає наставником, передаючи знання та досвід молодим фахівцям завдяки спільним тренуванням, супервізії, наставництву, обговоренню реальних кейсів.

Перевагами буде швидке засвоєння практичних навичок, формування професійної самосвідомості та етики, можливість індивідуальної корекції навчання. Тобто молодий тренер працює разом із наставником на базі спортивного клубу, отримує поради та аналізує власні дії під наглядом досвідченого спеціаліста.

Таблиця 1.2

Основні методичні підходи підготовки тренерів у галузі фізичної культури та спорту

Методичний підхід	Сутність підходу	Основні методи	Переваги	Практичне застосування / приклад	Зв'язки з іншими підходами
Традиційний (класичний)	Комбінує лекції з практичними заняттями	Лекції, семінари, демонстрації, лабораторно-практичні заняття	Чітка структура, системне засвоєння знань	Теорія фізпідготовки + відпрацювання техніки спортсменів	Базова основа для модульного та інтегрованого підходів
Ситуаційно-практичний (case-study)	Навчання через розбір реальних або змодельованих спортивних ситуацій	Кейс-методи, рольові ігри, проблемні завдання, дискусії	Розвиває аналітичне та критичне мислення; швидке прийняття рішень	Аналіз поєдинків, розробка тренувальних стратегій	Поєднується з менторським та інноваційним підходами
Модульно-компетентнісний	Навчання поділене на логічні блоки для формування конкретних компетенцій	Блоки теорії + практика, тестування компетенцій, інтегровані завдання	Системність, контроль прогресу, формування комплексних компетенцій	Модулі: педагогіка спорту → фізіологія → тактика змагань	Поєднується з традиційним та інтегрованим підходами
Менторський	Передача знань і досвіду від досвідченого тренера	Наставництво, супервізія, спільні тренування, обговорення кейсів	Швидке освоєння практичних навичок, формування професійної самосвідомості	Молодий тренер працює разом із наставником у клубі	Підтримує ситуаційно-практичний та модульний підходи
Інноваційно-технологічний	Використання сучасних технологій для навчання тренерів	Відеоаналіз, VR/AR, симулятори, цифрові платформи	Висока інтерактивність, моделювання різних сценаріїв, економія часу	Аналіз техніки спортсмена через відео/симулятор	Поєднується з модульним, ситуаційним та менторським підходами
Інтегрований / міждисциплінарний	Об'єднання знань з педагогіки, психології, фізіології, медицини та менеджменту	Міждисциплінарні курси, тренінги, спільні практики	Всебічний розвиток тренера, робота в команді фахівців	Підготовка тренера включає психологію + менеджмент команди	Об'єднує всі попередні підходи для комплексної підготовки

Джерело: складено автором на основі [3; 19; 37]

«Інноваційно-технологічний підхід передбачає використання сучасних технологій для підготовки тренерів. Тут застосовуються такі методи, як цифрові платформи для навчання; відеоаналіз тренувань та ігор; VR/AR-тренажери для відпрацювання тактики; симулятори спортивних ситуацій» [10, с. 88]. Серед переваг даного підходу виділимо високий рівень інтерактивності та візуалізації (коли тренер аналізує техніку, наприклад, удару спортсмена за допомогою відеоаналізу та симулятора рухів), можливість моделювання різних сценаріїв тренувань та змагань й, звісно, економію ресурсів та часу.

Інтегрований та міждисциплінарний підхід полягає в об'єднанні знань з педагогіки, психології, фізіології, спортивної науки, менеджменту та медичної підготовки, коли підготовка тренера включає курси з спортивної психології та менеджменту команди, завдяки міждисциплінарним курсам, спільним тренінгам з лікарями та психологами, інтегрованим практичним заняттям. Його переваги це – всебічний розвиток тренера, здатність працювати в команді фахівців, підвищення професійної компетентності.

Поміж усіх розкритих вище методичних підходів формуються сталі зв'язки, найбільш значимими серед яких є такі варіації :

1. Традиційний → Модульний → Інтегрований (закладка бази знань → формування компетенцій → міждисциплінарне поєднання);
2. Ситуаційно-практичний + Менторський (практичні кейси + наставництво → швидке освоєння досвіду);
3. Інноваційно-технологічний → всі інші підходи (технології доповнюють як теорію, так і практику, дозволяють моделювати ситуації);
4. Модульний + Інтегрований (структуровані блоки знань формують всебічні компетенції тренера).

Отже, методичні підходи підготовки тренерів допомагають забезпечити комплексну підготовку, де: класичні методи закладають базу теорії та практики; ситуаційно-практичні та модульні підходи розвивають компетентності; менторський та інноваційно-технологічний підходи підвищують практичну

майстерність; інтегрований підхід формує всебічного тренера, здатного працювати у сучасному високотехнологічному та конкурентному спорті.

У підсумку зазначимо, що розвиток організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів у сучасному спорті є надзвичайно важливим з кількох взаємопов'язаних причин.

На сам перед, відбувається підвищення професійної компетентності тренера. Сучасний тренер повинен володіти широким спектром знань і навичок, а саме, педагогічних, психологічних, фізіологічних, тактичних та управлінських. «Організаційно-методичні засади забезпечують структуру навчального процесу, що дозволяє системно формувати ці компетенції. Це гарантує, що тренер не лише вміє проводити тренування, а й аналізувати результати, планувати розвиток спортсменів і управляти командою» [3]. Далі реалізується забезпечення ефективності та стандартизації підготовки, коли чіткі організаційні та методичні принципи дозволяють створювати єдині стандарти підготовки тренерів, які враховують сучасні вимоги спорту. Це зменшує ризик неякісної підготовки і підвищує рівень професійності в усій спортивній системі.

Важливість розвитку організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів в галузі фізичної культури та спорту обумовлена адаптацією до сучасних вимог спорту. Так, спорт швидко змінюється: технології, методики тренувань, підходи до підготовки спортсменів постійно оновлюються, а організаційно-методичні засади дозволяють гнучко впроваджувати інновації у процес підготовки тренерів. Наприклад, інтеграція відеоаналізу, цифрових платформ або методів менторства у навчання тренерів. Це дозволяє реалізувати підтримку довгострокового розвитку спортсменів. Ефективна підготовка тренерів безпосередньо впливає на якість спортивної підготовки спортсменів на всіх етапах: від дитячого спорту до олімпійського рівня. Організаційно-методичні засади дозволяють тренеру системно планувати розвиток атлета, враховувати вікові, фізіологічні та психологічні особливості. Відбувається формування професійної культури та етики сучасного тренера-професіонала. Вдосконалені засади підготовки тренерів включають педагогічні та етичні

принципи, що формують культуру професійної діяльності. Це особливо важливо у сучасному спорті, де велике значення має відповідальність, етичність і взаємодія з командою та суспільством.

У підсумку вдосконалення організаційно-методичних засад дозволяє побудувати міст між науковими дослідженнями та практикою, тобто відбувається сприяння науково-методичному розвитку спорту. Тренери стають активними користувачами і творцями методичних інновацій, що підвищує загальний рівень спортивної науки.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ Й СПОРТУ

2.1. Аналіз структури та рушіїв системи тренерства

Сучасні моделі підготовки спортивних тренерів зазнали істотної трансформації, що була спрямована на підвищення ефективності їхньої діяльності, розширення професійної мобільності та створення нових можливостей для працевлаштування. Основні ініціативи в цій сфері пов'язані з напрацюванням уніфікованих стандартів і методичних орієнтирів, здатних врахувати відмінності й специфіку спортивних систем різних держав. Задля формування загальноприйнятих міжнародних критеріїв навчання, професійного розвитку та офіційного визнання освіти тренерів були розроблені такі ключові документи, як «Міжнародна рамка спортивного тренерства (ISCF)» [40] і «Європейська рамка спортивного тренерства (ECF)» [48].

Поява «Міжнародної рамки спортивного тренерства» [41; 42] стала поштовхом до суттєвого переосмислення підходів до підготовки й професійного зростання тренерів у глобальному масштабі. Водночас слід враховувати, що ця рамка має узагальнений, модельний характер. Кожна країна та кожен вид спорту функціонують у власних умовах і відрізняються організаційною будовою: системою управління галуззю, нормативно-правовим регулюванням тренерської діяльності, механізмами фінансування, культурними традиціями та іншими чинниками. Саме тому «кожна національна система повинна сформувати найбільш адаптований і доречний підхід, аби відповідати потребам як спортсменів, так і самих тренерів. Це стосується насамперед освітніх програм і забезпечення доступу до сучасних методичних ресурсів та обладнання, можливостей підвищення кваліфікації, створення належних умов праці, а також гарантування професійного та соціального визнання» [39].

На рис. 2.1 подано узагальнену структуру системи тренерської діяльності (коучингу), яка охоплює людей, інституції, організаційні механізми та процеси, що забезпечують добір, підготовку, професійний розвиток, зайнятість і суспільне визнання тренерів у конкретному середовищі. Результативність такої системи визначається якістю взаємодії всіх її складових, оскільки жоден елемент не здатний функціонувати відокремлено. Ефективні тренерські системи можуть мати різну конфігурацію – відмінну за масштабами, кількістю учасників чи внутрішньою побудовою, проте вони мають бути узгоджені з культурним середовищем, ресурсними можливостями та інституційними умовами, а також відображати стратегічні завдання та цілі, в які інтегровані [15; 19].

Рис. 2. 1. Загальна структура системи тренерства. Джерело: побудовано автором на основі [15; 19]

Суб'єкти та інституції, що формують систему тренерської діяльності на різних рівнях, нерідко поєднують у собі функції організаторів і провайдерів освітніх програм для тренерів, надаючи як організаційну, так і методичну допомогу. У багатьох країнах і видах спорту існує «широка мережа освітніх

зкладів, державних структур, комерційних підприємств, громадських організацій та індивідуальних фахівців, які створюють можливості для професійного навчання й підвищення кваліфікації тренерів» [38]. Саме вони виконують важливу підтримувальну місію в тренерській системі, формуючи багаторівневу інфраструктуру підготовки кадрів, що забезпечує високу результативність роботи тренерів зі спортсменами. Важливою умовою функціонування системи тренерства є налагоджена співпраця між її окремими ланками. Так, завдяки безпосередньому контакту з тренерами та спортсменами освітні провайдери мають можливість формувати у фахівців необхідні професійні компетентності, орієнтуючись на реальні виклики та потреби практики. «Взаємодія з роботодавцями забезпечує адаптацію та оновлення навчальних програм відповідно до актуальних вимог спортивних клубів, федерацій та інших інституцій галузі. Особливе значення у цьому процесі належить національним і міжнародним федераціям, які задають стандарти підготовки, запроваджують кодекси поведінки, створюють спеціалізовані освітні програми для конкретних видів спорту та розбудовують мережі професійного навчання для тренерів» [36]. Співпраця з національними та міжнародними структурами, що формують політику у сфері спорту, ухвалюють нормативно-правові акти й забезпечують фінансову підтримку, відіграє ключову роль у гармонізації освітніх програм із загальноприйнятими стандартами. Такі інституції створюють умови для розробки та реалізації освітніх ініціатив, у ряді випадків здійснюють контроль і сертифікацію, а також гарантують належний рівень якості підготовки тренерських кадрів. Водночас вплив не є одностороннім: національні системи освіти також можуть коригувати та збагачувати міжнародні практики. Усе це відображає організаційні специфіки та додаткові чинники, що по-різному позначаються на процесі професійного навчання й розвитку тренерів.

«Стандарти Міжнародної ради з питань тренерської майстерності для бакалаврських програм вищої освіти з тренерства (ICCE's Standards for Higher Education Bachelor Coaching Degree Programmes)» [40] підтверджують цю тезу,

наголошуючи, що в межах будь-якої системи навчання тренери можуть опанувати знання та розвивати компетентності різними шляхами, кожен із яких корелює з певними формами освітньої діяльності. У різних секторах освітнього простору діють окремі установи й організації, які щоденно створюють для тренерів можливості для професійного зростання, підвищення кваліфікації та особистісного розвитку. У низці держав підготовку тренерів традиційно забезпечують національні спортивні асоціації та керівні органи галузі, зокрема міжнародні й національні федерації. В інших країнах ця функція переважно належить системі формальної та післядипломної освіти – університетам, коледжам і спеціалізованим інститутам фізичного виховання та спорту. Водночас у більшості сучасних країн дедалі більшого поширення набуває «комбінована модель: різні установи й організації, діючи на різних етапах освітньої траєкторії, створюють для тренерів широкий спектр можливостей для навчання, професійного вдосконалення та розвитку» [37].

Сучасна система тренерської діяльності виконує значно ширшу місію, ніж проста підготовка атлетів до участі у змаганнях. Вона постає як потужний соціально-педагогічний механізм, орієнтований на виховання, всебічну підтримку та розкриття спортивного й особистісного потенціалу кожного індивіда. У своїй професійній практиці тренери постійно стикаються з численними викликами, зовнішнім тиском і високими очікуваннями, що можуть позначатися на результативності їхньої роботи. Для забезпечення комплексного розвитку спортивної галузі виокремлюють п'ять провідних рушіїв системи тренерства (рис. 2.2), які формують інтегрований підхід і ставлять у центр усієї концепції саме спортсмена, підкреслюючи принцип спортсменоцентризму.

До інших важливих рушійних сил відносять якісну організацію тренерської діяльності, що охоплює стратегічне планування, процес підготовки спортсменів і ефективне управління командами. Важливе місце посідає й поглиблення професійної майстерності тренерів, яке базується на фундаментальних знаннях, здатності до аналітичного мислення та накопиченому

практичному досвіді. Постійний професійний розвиток реалізується через різні формати навчання, курси підвищення кваліфікації та освітні програми.

Рис. 2.2. Головні рушійні сили системи тренерства. Джерело: побудовано автором на основі [2; 13; 14; 15]

Водночас сертифікація й офіційне визнання тренерських кваліфікацій забезпечують єдині стандарти, сприяють мобільності фахівців і зміцнюють довіру до їхньої компетентності. Сукупність цих складових формує цілісну систему, орієнтовану не лише на вдосконалення підготовки спортсменів, а й на розбудову сучасного тренерства, стимулюючи культуру безперервного навчання, упровадження інновацій та підвищення професійних стандартів у спортивній сфері.

Розглядаючи аспект (рушій) безперервного професійного зростання тренерів, Міжнародна та Європейська рамки спортивного коучингу пропонують класифікацію освітніх форматів, що ґрунтується на підходах Дженніфер Мун [43]. У межах цієї концепції виокремлюють три основні типи навчальних ситуацій, кожна з яких відображає специфіку набуття знань і формування компетентностей тренерів (рис. 2. 3):

Рис. 2. 3. Типи навчальних ситуацій професійного розвитку тренерів.
Джерело: побудовано автором на основі [15; 16; 18].

1. Опосередковане навчання передбачає отримання знань і навичок за участю іншої особи або завдяки використанню спеціальних інструментів, що полегшують засвоєння матеріалу. Такий формат може мати як формальний характер, наприклад, університетські курси чи освітні програми спортивних федерацій, так і неформальний, охоплюючи сертифікаційні курси, семінари з наставництва чи тренерські клініки. В основі цього підходу лежить активна роль організатора або провайдера освітніх послуг, який задає структуру процесу навчання. «Він вибудовується за заздалегідь визначеними програмами та заходами, є цілеспрямованим і впорядкованим, хоча рівень його формалізації може суттєво відрізнятись залежно від контексту» [44].

2. Неопосередковане навчання ґрунтується на самостійній ініціативі тренера, коли саме він визначає напрями власного розвитку, обирає потрібні

теми та вирішує, яким способом здобувати нові знання. Це може проявлятися у спостереженні за роботою колег, ознайомленні з науково-методичною літературою, участі в семінарах, проходженні онлайн-курсів чи відвідуванні професійних заходів. Такий формат часто ототожнюють із неформальною освітою, адже він вирізняється високою гнучкістю й відсутністю жорстких рамок. «Навчальний процес тут відбувається без прямого керівництва викладачів або фасилітаторів і зазвичай не передбачає отримання офіційних дипломів чи сертифікатів. Водночас саме ця форма дозволяє тренерам розширювати професійні знання та вдосконалювати практичні навички, використовуючи доступні ресурси та можливості для навчання за власним вибором» [45].

3. Внутрішнє навчання можна розглядати як процес свідомого або підсвідомого осмислення особистого досвіду, що приводить до нових знань і розширення розуміння. Цей процес відбувається безперервно, однак обсяг отриманих із нього результатів можна підсилювати за допомогою рефлексії. Таку форму ще визначають як інформальне навчання. Його характерні риси – відсутність чіткої структури, попереднього планування чи офіційних регламентів, адже воно виникає стихійно під час професійної діяльності або щоденної взаємодії. Основою інформального навчання виступає власна ініціатива тренера, критичне осмислення особистих дій та накопичений повсякденний досвід [47; 48; 49].

У європейській освітній політиці підкреслюється, що навчання є безперервним процесом упродовж усього життя, а накопичений різноманітний досвід стає важливим чинником формування професійної компетентності. Водночас варто зазначити, що навіть початківці у тренерській сфері рідко стартують із «нульової точки» [33]. Їхнє бачення ролі тренера зазвичай уже закладене попереднім життєвим досвідом – у статусі спортсменів, уболівальників чи учасників спортивного середовища. Виходячи з цього початкового підґрунтя, вони поступово розвивають свої навички та знання, використовуючи різні освітні формати, що трансформуються та ускладнюються в міру їхнього професійного становлення. На початкових етапах кар'єри

особливу цінність для тренерів мають опосередковані форми навчання, що реалізуються через формальні освітні програми. Саме вони формують базовий запас знань, дають змогу критично переосмислити або підтвердити власні початкові уявлення та створюють концептуальне підґрунтя для впорядкування й глибшого розуміння тренерської діяльності. «З часом, у процесі професійного зростання, все більшої ваги набувають неформальні можливості навчання: співпраця з наставниками, обмін досвідом з колегами та використання доступних освітніх ресурсів дозволяють тренеру перевірити на практиці власну філософію й методи роботи, кинути виклик усталеним підходам і водночас розширити коло знань та навичок» [34]. Професійне зростання тренерів повинно враховувати складність, мінливість і динаміку середовища, у якому вони здійснюють свою діяльність. Ефективною моделлю є інтегрований підхід, що поєднує формальні (опосередковані) та самостійні (неопосередковані) освітні можливості, приділяючи особливу увагу практичним складовим, які стимулюють внутрішнє навчання. Йдеться не лише про здобуття нових знань, а й про формування нових моделей поведінки, розвиток навичок рефлексії та готовності адаптуватися до викликів. Такий підхід також мотивує тренерів до активного пошуку додаткових шляхів самонавчання й безперервного професійного вдосконалення [24].

У сучасній теорії та практиці професійної підготовки виділяють кілька основних підходів до навчання, які становлять підґрунтя для побудови системи освіти й кваліфікації. Огляд найпоширеніших із них наведено у таблиці 2.1. Кожен із підходів може виступати цілком ефективною моделлю організації тренерської освіти, однак результати новітніх досліджень підтверджують, що найбільш результативним є саме поєднання різних методів, адаптоване до конкретного контексту, визначених цілей і завдань. При цьому варто наголосити, що сучасна система навчання тренерів повинна виходити за межі простого передавання теоретичних знань, зосереджуючись на розвитку практичних умінь, формуванні конструктивних моделей поведінки й професійних установок, які є критично важливими для успішної діяльності у спортивній сфері. Наукові

дослідження свідчать, що найвищі результати у професійному навчанні тренери досягають тоді, коли для цього створені сприятливі умови. Зокрема:

Таблиця 2.1

Підходи навчання, які лежать в основі тренерської освіти в Європі

Підхід, заснований на знаннях	Компетентнісний / експертний підхід
<ul style="list-style-type: none"> • Найбільш традиційний підхід (і все ще дуже поширений у багатьох країнах Східної Європи) • Зосередження на знаннях, особливо на теоретичних знаннях з дисципліни. • Критикується за надання знань, часто занадто абстрагованих від практичних завдань і проблем (фахівці-практики мають проблеми із застосуванням цих знань) 	<ul style="list-style-type: none"> • Типовий для північно-західної частини континентальної Європи; поширений підхід у медицині • Зосередженість на людині, визнання її місця в складних умовах, зі складними завданнями • Ширший погляд на компетентності, що містить функціональні навички, когнітивні навички та метанавички (знання, ментальні моделі та міркування), а також особисте й соціальне ставлення. • Експерти розв'язують проблеми і виносять судження в контексті
Компетентнісний підхід	Соціокультурний підхід
<ul style="list-style-type: none"> • Підхід, яким керуються Сполучені Штати та Велика Британія (і, як стверджується, підхід, який лежить в основі ЄРК) • Зосередженість на результатах, завданнях та діяльності (заходах, активностях) для виконання роботи • Ефективна практика може бути розділена на об'єктивні, узагальнені, відтворювані та оцінювані функціональні компетентності, відображені в заявах / документах / рамках про компетентності • Критикується за недооцінку складності та непередбачуваності ефективної практики (тренерство набагато більш непередбачуване) 	<ul style="list-style-type: none"> • Зростання впливу в освітній практиці – як поза, так і всередині спортивного тренерства • Значна увага приділяється навчанню на місці з «більш здібними іншими», як-от наставники • Дуже мало значення надається явним пропозиційним / декларативним знанням (propositional knowledge)

Джерело: побудовано автором на основі [40; 41; 42].

- попередній досвід та індивідуальні здібності фахівців визнаються, а самих тренерів заохочують до рефлексії та подальшого розвитку власних компетентностей;

- «формується внутрішня мотивація брати на себе відповідальність за процес навчання, із можливістю самостійно його організувати й спрямовувати на актуальні професійні потреби» [32] ;

- «здобуті знання та навички легко інтегруються у практичний контекст повсякденної роботи тренера, що робить їхнє застосування зрозумілим і доступним»[29];

- навчальні програми й тематика занять є максимально доречними, безпосередньо відповідають специфіці діяльності та професійним викликам;

- створюється широкий спектр навчальних форматів і заходів, що дають змогу тренерам обирати найбільш доречні для себе способи розвитку;

- «учасники отримують можливість досягати відчутних результатів та одержують конструктивний зворотний зв'язок, який підсилює їхню професійну впевненість і стимулює подальше зростання» [32];

- формується сприятливе та доброзичливе середовище, яке знижує рівень тривожності, підтримує готовність до експериментів і водночас пропонує посильні виклики;

- активно підтримується комунікація й обмін досвідом між тренерами, що сприяє розвитку професійної спільноти та поширенню кращих практик [34].

У Міжнародній та Європейській рамках підготовки тренерів акцентується, що кожна держава й кожен вид спорту повинні чітко визначати власне бачення довготривалого розвитку тренерських кадрів, розуміючи, які компетентності та професійні навички є ключовими на кожному рівні кар'єри. Такий підхід покликаний сформувати надійне підґрунтя для створення та впровадження освітніх програм, які пропонуватимуть різноманітні форми навчання, максимально адаптовані до потреб тренерів на різних етапах їхнього становлення.

Українська система підготовки й підвищення кваліфікації тренерів також має свої специфічні риси. У нашому контексті особливу увагу варто звернути на поняття «професійне навчання» [1], яке, відповідно до ЗУ «Про професійний розвиток працівників» [21], визначається як «процес цілеспрямованого формування в працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, опановувати нові види професійної діяльності, що містить первинну професійну підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва» [2].

Беззаперечно, у структурі безперервного професійного навчання саме початкова підготовка тренерів займає провідне місце, оскільки визначає їхню здатність якісно виконувати функціональні завдання та сприяти гармонійному

розвитку спортсменів. Від рівня та змісту стартового етапу освіти залежить не лише успішність тренерської діяльності у найближчій перспективі, а й готовність фахівців до адаптації, опанування новітніх технологій і методик, а також спроможність реагувати на виклики, які породжує сучасна спортивна практика. Саме цей етап формує світоглядні орієнтири, фундаментальні знання, базові вміння й професійні навички, необхідні для ефективного функціонування у складних умовах сучасного спортивного середовища. «Початкова підготовка тренерів забезпечує засвоєння базових знань і навичок тренерської діяльності, уміння працювати з різними групами спортсменів та застосовувати індивідуальний підхід. Вона формує практичні компетентності з організації тренувань, командної роботи, планування й управління ресурсами» [23]. Цей етап є фундаментом для подальшого професійного розвитку в спорті, мотивує до навчання протягом життя та визначає успішність майбутньої кар'єри тренера й якість підготовки спортсменів.

У Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року стисло, але акцентовано представлено бачення етапів професійного становлення тренерів. Документ наголошує на необхідності створення умов для якісної підготовки та постійного вдосконалення фахівців, що передбачає використання різних форматів освіти – формальної, інформальної, неформальної. У даному напрямку заплановано «прийняття сучасної концепції розвитку фахової освіти у сфері ФКС, де формальна освіта є першим етапом, другим – входження фахівця в професію на основі інформальної освіти, зокрема наставництва, наступними етапами є безперервний професійний розвиток шляхом неформальної освіти та самоосвіти» [2; 20].

В Україні початковий етап професійної підготовки тренерів реалізується переважно через опосередковані форми навчання, що пояснюється національною специфікою та додатково регламентується низкою нормативних документів. Зокрема, «відповідно до п. 31 Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу, ухваленого постановою Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р. № 993» [18], посаду тренера-викладача може обіймати особа, яка

здобула вищу освіту за спеціальністю «Фізична культура і спорт» і має академічний ступінь «бакалавр або магістр» [21]. Відповідно до п. 2 розділу III Порядку проведення атестації тренерів (тренерів-викладачів), затвердженого наказом Міністерства молоді та спорту, однією з ключових умов проходження атестації для визначення кваліфікаційного рівня й присвоєння відповідної категорії є наявність у фахівця вищої освіти за відповідним напрямом підготовки. При цьому визнаються такі освітньо-кваліфікаційні рівні, як «бакалавр», спеціаліст або магістр» [19].

З огляду на наведене можна стверджувати, що Україна належить до числа європейських держав, де базова професійна підготовка тренерів здійснюється переважно у формі формальної освіти в закладах вищої школи. У національному контексті під поняттям «формальне професійне навчання працівників» [14] розуміють «процес здобуття спеціальних знань, умінь і навичок у закладі освіти або безпосередньо у роботодавця відповідно до державних освітніх стандартів. Його результатом є отримання документа про освіту встановленого зразка» [17]. Як видно з цього визначення, ключову роль у такій системі відіграють саме «державні стандарти вищої освіти» [16], які слугують основним орієнтиром і критерієм для підготовки майбутніх тренерів.

«Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності» [1]. Йдеться про нормативні акти, що встановлюють вимоги до рівня якості освіти, визначають структуру й наповнення освітніх програм, а також окреслюють перелік компетентностей, якими мають оволодіти здобувачі. Вони є базою для створення навчальних планів і програм у закладах вищої освіти, формуючи єдині орієнтири організації освітнього процесу. Такі стандарти розробляються окремо для кожного освітнього рівня та спеціальності, спираючись на компетентнісний підхід і поділяючи ідеї, принципи та цінності Європейського простору вищої освіти. Їхня філософія відповідає положенням комюніке Болонського процесу та рекомендаціям міжнародного проєкту

Європейської комісії «Гармонізація освітніх структур у Європі Tuning Educational Structures in Europe, TUNING» [6].

В Україні система освітніх стандартів ґрунтується на положеннях Закону «Про вищу освіту» та водночас узгоджується з провідними міжнародними підходами, зокрема з «Європейською рамкою кваліфікацій (EQF) і Стандартами та рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area)» [44]. Ключовою умовою їх розробки є узгодженість із Національною рамкою кваліфікацій, яка інтегрована з європейською. Це дозволяє забезпечити академічну мобільність студентів і викладачів, сприяє гнучкості освітнього процесу та полегшує адаптацію до вимог сучасного ринку праці. Водночас стандарти залишають простір для реалізації академічної автономії університетів, що дозволяє адаптувати програми навчання до потреб конкретних регіонів та галузей.

Аналізуючи освітні теорії, що лежать в основі тренерської підготовки в Європі, слід відзначити, що Україна має чималий досвід застосування знаннево орієнтованого підходу, який тривалий час домінував у країнах Східної Європи. «Така модель формує міцне теоретичне підґрунття, однак нерідко виявляється недостатньо пов'язаною з реальними практичними викликами, з якими стикаються тренери, що ускладнює процес перенесення знань у професійну діяльність» [5]. Сучасні ж тенденції висувають вимогу переходу до більш гнучких, інтегрованих і практико зорієнтованих форматів навчання, здатних забезпечити ефективне поєднання теорії та практики.

«Компетентнісний підхід, який активно застосовується у країнах Західної Європи, поступово утверджується й в Україні, отримуючи нормативне закріплення у Стандартах вищої освіти та відповідних освітніх програмах. Цей підхід дозволяє вибудовувати навчальний процес у чіткій логіці, визначати прозорі критерії оцінювання у формі компетентностей та очікуваних результатів навчання, а також забезпечує наближення підготовки тренерів до міжнародних освітніх стандартів» [4; 6].

Впровадження компетентнісного підходу означає трансформацію панівної освітньої парадигми в Україні. Основний акцент переноситься з простого засвоєння наперед визначених знань на розвиток спроможності застосовувати їх у практичній діяльності та формувати готовність діяти в реальних професійних умовах. Іншими словами, «компетентнісний підхід спрямований на формування у здобувачів освіти цілісного комплексу компетентностей – поєднання знань, умінь, особистісних цінностей та практичного досвіду, що забезпечують їхню готовність ефективно діяти, швидко адаптуватися й підтримувати стійкість професійної діяльності в умовах сучасного багатовимірного середовища, насиченого соціально-політичними, економічними та інформаційно-комунікаційними викликами» [12]. Серед головних переваг такого підходу дослідники відзначають його здатність інтегрувати навчання з реальними потребами ринку праці, а також гнучкість і адаптивність до постійно змінних умов [25].

На державному рівні все більше усвідомлюється, що модернізація системи підготовки та професійного вдосконалення українських тренерів має стратегічне значення для підвищення рівня розвитку галузі та забезпечення її конкурентоспроможності. У цьому контексті важливим орієнтиром виступає Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року, яка реалізується за п'ятьма ключовими напрямками державної політики, одним із яких визначено кадрове забезпечення. У документі окреслено коло існуючих проблем, проаналізовано причини їх виникнення та окреслено шляхи їх подолання у середньостроковій перспективі. Так, серед проблем за напрямком «Кадрове забезпечення сфери ФКС» [18] – «відсутність умов для підготовки та професійного зростання фахівців, які здійснюють заходи з ФКС» [30], де причинами виникнення проблеми є – «розбалансована система підготовки кадрів, застаріла система атестації тренерів, що потребує суттєвого реформування» [31].

У межах зазначеної Стратегії стратегічною метою визначено «створення дієвої системи кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту

кваліфікованими фахівцями, які мають належну мотивацію до результативної діяльності». Серед базових завдань виокремлюється запровадження комплексу заходів із покращення кваліфікації українських тренерів із застосуванням провідного міжнародного досвіду, а також подальший розвиток і вдосконалення національної системи підготовки, професійного зростання та мотивації кадрів у сфері ФКС [6].

Отже, модернізація системи підготовки та безперервного професійного вдосконалення українських тренерів постає ключовою передумовою для формування конкурентоспроможної спортивної сфери. Вона забезпечує дотримання високих стандартів якості у спорті, гарантує його доступність для широких верств населення, сприяє сталому розвитку галузі та визначається як одна з головних стратегічних цілей розвитку фізичної культури і спорту України у найближчій перспективі. Подальший розвиток системи тренерської освіти в Україні передбачає інтеграцію сучасних міжнародних і європейських стандартів, оновлення навчальних програм для підготовки тренерів, удосконалення механізмів атестації та розширення доступу до сучасних навчально-методичних ресурсів. У процесі реформування необхідно враховувати національні нормативно-правові умови, культурні особливості та інституційні чинники, поєднуючи їх із вимогами європейських рамок, стандартів, рекомендацій і використанням кращих світових практик, що забезпечить ефективність моделей і підходів до професійного розвитку тренерів.

2.2. Інноваційні практичні напрямки підготовки тренерів у професійному спорті

В Україні існує широка інфраструктура для підготовки тренерів та спортсменів, що включає освітні заклади, дитячі спортивні школи та професійні клуби (табл. 2.2). Основне завдання системи – поєднати підготовку фахівців,

масовий спорт та професійний спорт, забезпечуючи сталий розвиток спортивного середовища.

Таблиця 2.2

Мережа підготовки тренерів та спортсменів

	Категорія	Орієнтовна кількість, од.
1	Установи для підготовки тренерів і фахівців з фізичної культури та спорту	90–100
2	Дитячо-юнацькі спортивні школи	1300–1400
3	Професійні спортивні клуби	300–350

Джерело: складено авторам за даними статистики

Установи, що готують тренерів та фахівців з фізичної культури та спорту включають (табл. 2.2):

- вищі заклади освіти зі спеціальністю «Фізична культура і спорт» (університети, інститути);
- коледжі та технікуми, які готують молодших спеціалістів у сфері фізичної культури та спорту.
- професійні академії та тренерські школи (українські та приватні спортивні академії).

Таблиця 2.3

Установи, що готують тренерів та фахівців з фізичної культури та спорту

Категорія	Кількість установ
1. ВНЗ з підготовки фахівців з фізичної культури та спорту (бакалаври, магістри)	~50-55
2. Коледжі та технікуми (молодші спеціалісти)	~30-35
3. Професійні спортивні академії та тренерські школи	~10-15
Разом по Україні, де здійснюється підготовка тренерів та фахівців	90–100

Джерело: складено авторам за даними статистики

Низовинна ланка представлена дитячо-юнацькими спортивними школами (ДЮСШ) які працюють у кожній області та місті, забезпечуючи базову спортивну підготовку для дітей та підлітків. В Україні їх близько 1400 шкіл.

Вони охоплюють різні види спорту: легка атлетика, гімнастика, футбол, плавання, боротьба, волейбол тощо. У великих містах (Київ, Харків, Дніпро, Одеса) нараховується 50–100 ДЮСШ на місто [16].

Щодо професійних спортивних клубів, то вони включають футбольні клуби, команди з баскетболу, волейболу, гандболу, хокею, клуби олімпійських видів спорту (важка атлетика, плавання, боротьба тощо). Професійних клубів у всіх видах спорту в Україні близько 350. Найбільше клубів у футболі (150), решта розподілена між іншими видами спорту. Уся система підготовки тренерів та удосконалення їх майстерності вимагає сьогодні абсолютно нових підходів та інновацій як до самого тренерства, так і до особистості тренера [17].

Інноваційні практичні напрямки підготовки тренерів у професійному спорті, сьогодні формуються під впливом цифровізації, науково-технічного прогресу, психологічних досліджень та глобальних стандартів розвитку спорту. Інновації в сучасній підготовці тренерів потрібні з важливих причин, і вони тісно пов'язані із розвитком спорту, технологій та професійної компетентності тренера. І першопричиною інновацій в підготовці тренерів є прискорення науково-технічного прогресу в спорті. Сучасний спорт активно інтегрує цифрові технології, біомеханіку, датчики руху та аналітичні системи. Без інновацій тренер не може ефективно використовувати ці нові інструменти для підвищення результативності спортсменів. Інновації дозволяють тренеру працювати на сучасному рівні і не відставати від світових стандартів.

Підвищення ефективності тренувального процесу вимагає постійного вдосконалення саме від тренера. Інноваційні методи (персоналізація навантажень, мікро- та макроцикли, відеоаналіз) дозволяють оптимізувати тренування під конкретного спортсмена. Це зменшує травматизм, підвищує мотивацію та результативність. Інновації забезпечують індивідуалізацію та точність підготовки. З розвитком професійної компетентності сучасний тренер повинен не лише передавати знання, а й володіти навичками аналітики, психології, комунікації, технологій. Інноваційні підходи (менторство, кейс-стаді, симуляції) сприяють швидшому розвитку цих компетенцій, вони формують

універсального, компетентного тренера, здатного вирішувати складні завдання у професійному спорті.

Вимогою часу є адаптація до змінних умов спорту та формування стратегічного мислення. Світовий спорт постійно змінюється: нові правила, нові вимоги до фізичної підготовки, психологічної стійкості, тактики. Інновації дозволяють тренерам швидко адаптуватися до змін, впроваджувати сучасні методики та зберігати конкурентоспроможність спортсменів, гарантують гнучкість і оперативність у професійній діяльності тренера. Сучасні інноваційні підходи (Big Data, AI-аналітика, міждисциплінарний підхід) стимулюють тренера мислити системно і стратегічно, прогнозувати результати та ефективно планувати кар'єру спортсмена, вони допомагають тренеру не лише реагувати на події, а й передбачати їх, створюючи довгострокові плани розвитку.

Отже, інновації в підготовці тренерів не є модною тенденцією, вони є необхідною умовою сучасного професійного спорту й дозволяють: працювати на сучасному науково-технічному рівні; оптимізувати тренувальний процес і підвищити результативність спортсменів; розвивати професійні компетенції тренера; швидко адаптуватися до змін у спорті; формувати стратегічне мислення та управлінські навички.

Проведемо аналіз інноваційних практичних напрямків підготовки тренерів у професійному спорті (табл. 2.4). Інноваційні практичні напрямки підготовки тренерів у професійному спорті поєднують науку, технології та педагогіку, що дозволяє формувати висококваліфікованих тренерів, здатних ефективно управляти підготовкою спортсменів, впроваджувати сучасні технології та підвищувати результативність у змаганнях. Основними серед них є наступні :

1. Використання цифрових технологій і спортивної аналітики , а саме:
 - відеоаналіз та системи трекінгу: тренери використовують камери, датчики руху та GPS, щоб аналізувати техніку спортсменів, оцінювати тактику та фізичне навантаження.
 - big Data та AI-аналітика: моделювання ефективності тренувальних програм, прогнозування результатів спортсменів, персоналізація підготовки;

Таблиця 2.4

Інноваційні практичні напрямки підготовки тренерів

Напрямок	Методи	Інструменти	Очікуваний ефект для тренера	Очікуваний ефект для спортсмена
Цифрові технології і спортивна аналітика	Відеоаналіз, Big Data-аналіз, персоналізація тренувань	Камери, GPS, сенсори руху, аналітичні програми, онлайн-платформи	Підвищення точності оцінки, оптимізація тренувальних планів, зменшення травматизму	Поліпшення техніки, підвищення результативності, ефективне навантаження
Менторство та наставництво	Shadowing, наставництво, стажування	Практичні заняття з досвідченими тренерами, клубні стажування	Швидке освоєння практичних навичок, розвиток професійної самосвідомості	Кращий контроль та організація тренувань, підвищення довіри до тренера
Інноваційні педагогічні підходи	Проектне навчання, кейс-стаді, ігрові методики, компетентнісно-орієнтоване навчання	Симуляції змагань, тактичні сценарії, інтерактивні тренінги	Розвиток критичного мислення, креативності, ефективного прийняття рішень	Підвищення тактичної підготовки, розвиток адаптивності та самостійності
Міждисциплінарний підхід	Інтеграція знань з фізіології, психології, біомеханіки, медицини	Лекції, семінари, міждисциплінарні модулі	Формування універсального фахівця, комплексне планування тренувань	Підвищення результативності, зменшення ризику травм, всебічний розвиток
Психофізіологія та психологія спорту	Мотиваційні тренінги, розвиток концентрації та стрес-менеджменту	Тестування психофізіологічного стану, тренінги з лідерства, командоутворення	Розвиток соціально-психологічних компетенцій, покращення комунікацій	Підвищення психологічної стійкості, ефективна командна взаємодія
Інноваційні моделі організації тренувального процесу	Персоналізація навантажень, адаптивні макро- та мікроцикли, дистанційні тренування	Біометричні монітори, програми планування, онлайн-сесії	Оптимізація тренувального процесу, гнучке управління навантаженням	Збереження здоров'я, підвищення ефективності та результативності

Джерело: складено автором

- діджитал-платформи для навчання тренерів: інтерактивні курси, онлайн-лекції, симуляції тренувальних процесів;

Практичний ефект даного практичного напрямку забезпечує підвищення точності оцінки підготовки спортсменів, оптимізацію навантаження та зменшення ризику травм (табл. 2.4).

2. Менторство та наставництво передбачає:

- прямий контакт молодих тренерів із досвідченими наставниками;
- використання системи “coaching shadowing”, коли тренер-початківець спостерігає і аналізує роботу досвідченого фахівця;

- організацію практичних стажувань у провідних спортивних клубах або академіях. Практичний ефект – швидке освоєння практичних навичок, розвиток професійної самосвідомості та етичної культури (табл. 2.4).

3. Інноваційні педагогічні підходи (табл. 2.4), які включають:

- проєктне навчання та кейс-стаді: тренери розв’язують реальні завдання з управління командою, планування тренувань та підготовки до змагань;

- ігрові та симуляційні методики: моделювання змагань, тактичних ситуацій, кризових сценаріїв під час тренувального процесу;

- компетентнісно-орієнтоване навчання, де існує акцент на розвитку ключових компетенцій тренера, а не лише на знаннях.

Практичний ефект даного інноваційного напрямку підготовки тренерів проявляється у розвиток критичного мислення, прийняття швидких і ефективних рішень у стресових умовах, підвищення креативності тренера.

4. Міждисциплінарний підхід (табл. 2.4) передбачає інтеграцію знань з фізіології, психології, біомеханіки, спортивної медицини, нутриціології, а також підготовку тренера як універсального фахівця, здатного комплексно впливати на розвиток спортсмена. Практичний ефект проявляється в забезпеченні цілісного підходу до розвитку спортсмена, підвищення результативності та стійкості до травм.

5. Підготовка у сфері психофізіології та психології спорту здійснюється сьогодні на основі використання методик управління мотивацією,

концентрацією та емоційною стабільністю спортсменів, тренінгів з лідерства, командоутворення та комунікаційних навичок для тренерів. Практичний ефект візується через розвиток соціально-психологічних компетенцій тренера, підвищення ефективності командної роботи та результатів спортсменів.

6. Інноваційні моделі організації тренувального процесу :

- персоналізація навантажень на основі біометричних даних та моніторингу фізичного стану;

- використання мікроциклів та макроциклів з адаптацією під індивідуальні потреби спортсменів.

- гнучке поєднання дистанційних та очних тренувань (особливо актуально після пандемії COVID-19).

Практичний ефект реалізується через підвищення ефективності тренувального процесу, збереження здоров'я спортсменів, збільшення результативності.

Сучасні вимоги до професійного тренера у сфері фізичної культури та спорту значно відрізняються від того, що було 20-30 років тому. Вони стали більш комплексними, міждисциплінарними та технологічно орієнтованими. Отримавши відповідну підготовку, спортивний тренер перш за все має володіти професійними та фаховими компетенціями, які передбачають: глибокі знання з спортивної науки (фізіологія, анатомія, біомеханіка, спортивна медицина); володіння сучасними методиками тренувань та тактикою конкретного виду спорту (тактична та технічна експертиза); вміння складати макро- та мікроцикли, адаптувати навантаження під спортсмена (планування та організація тренувального процесу). Тренер має бути експертом у своєму виді спорту і вміти застосовувати знання на практиці.

Не менш вагомими в сучасному удосконаленні системи підготовки тренерів є психологічні та соціальні компетенції, а саме вміння працювати з емоційним станом, стресом і конфліктами, тобто «мотивація та психологічна підтримка спортсменів, комунікативні навички та ефективне спілкування з командою, батьками, медичним персоналом, адміністрацією, лідерські якості

(здатність вести команду, формувати командний дух, координувати роботу різних фахівців. Сьогодні тренер – це не тільки фахівець з фізичної підготовки, а й психолог, наставник і лідер» [11].

Зважаючи на проведений вище аналіз інноваційних практичних напрямків підготовки тренерів у професійному спорті, сьогоднішні тренери повинні володіти цифровими та аналітичними компетенціями, які дозволяють використання технологій (відеоаналіз, датчики руху, GPS, програми контролю навантажень), аналітику та прогнозування (оцінка результативності, персоналізація програм, прогноз спортивних досягнень), забезпечують цифрову комунікацію та дистанційне навчання (онлайн-тренування, платформи для обміну даними та навчання). Тренер має вміти інтегрувати сучасні технології в підготовку спортсменів.

Знання нутриціології, реабілітації, спортивної фізіотерапії, вміння працювати у команді з медиками, психологами, фізіотерапевтами, гнучкість у плануванні тренувань та швидка адаптація до нових умов (зміни правил, пандемії, нові спортивні тенденції) – це все міждисциплінарність і адаптивність у тренстві. Тренер повинен діяти комплексно і бути готовим до змін, він приклад для спортсменів, носій цінностей спорту та здорового способу життя. Крім того існує «необхідність: підтримувати етичні та професійні стандарти через дотримання кодексів етики спорту, чесність, професіоналізм, відповідальність; формування здорового та безпечного спортивного середовища для спортсменів; постійного підвищення кваліфікації та самоосвіти» [5].

Тренер має бути дослідником й інноватором, постійно вдосконалюючи свої знання та навички через інноваційну та науково-орієнтовану діяльність, використання сучасних методик навчання і тренувань, впровадження наукових досліджень у практику, активну участь у міжнародних програмах, конференціях, семінарах. Отже сьогодні професійний тренер – це універсальний фахівець, який поєднує глибокі знання з науки і практики спорту, психологічну компетентність і лідерські якості, технологічну та аналітичну підготовку, міждисциплінарний та адаптивний підхід та високі етичні стандарти і здатність до інновацій.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

3.1. Світовий досвід вдосконалення підготовки тренерів

Дослідження світового досвіду вдосконалення підготовки тренерів дозволяє зрозуміти, які моделі та методики є найбільш ефективними та які елементи можна застосувати в Україні (табл. 3.1). Вивчення світового досвіду вдосконалення підготовки тренерів є важливим для модернізації національної системи тренерської освіти, оскільки воно дозволяє підвищити стандарти підготовки та відповідність міжнародним нормам, інтегрувати сучасні інноваційні технології та методики, розвивати комплексні компетенції та професійну майстерність тренера, підвищити результативність та ефективність підготовки спортсменів, формувати стратегічне мислення та управлінські навички та стимулювати науково-методичний розвиток у спортивній галузі.

Перш за все проаналізуємо європейський досвід вдосконалення підготовки тренерів. Європейському досвіду притаманні, по-перше ліцензійні та модульні програми (табл. 3.1), такі як:

- UEFA (футбол): Pro, A, B License – система ліцензування тренерів з чіткою структурою модулів (тактика, фізпідготовка, психологія) [47].
- FIBA (баскетбол), IAAF (легка атлетика): структуровані програми підготовки з тестуванням та практикою [49].

Дані ліцензійні програми передбачають чіткі кваліфікаційні категорії, обов'язкові стажування у клубах та національних командах та постійне підвищення кваліфікації.

По-друге, у європейському досвіді застосовується компетентнісний підхід. Європейські федерації фокусуються на формуванні комплексних компетенцій тренера: педагогічних, психологічних, тактичних і організаційних. Для

підготовки тренерів у європейських країнах розробляються національні стандарти підготовки, які узгоджуються з міжнародними вимогами.

Таблиця 3.1

Світовий досвід підготовки тренерів

Країна / регіон	Підходи до підготовки тренерів	Інноваційні методики	Ключові елементи, які можна застосувати в Україні
Європа (UEFA, FIBA, IAAF)	Ліцензійні та модульні програми, компетентнісний підхід	Модульні ліцензії (Pro, A, B), обов'язкові стажування, тестування компетенцій	Впровадження системи ліцензування, модульного навчання та обов'язкових практичних стажувань
США та Канада	Інтеграція науки і практики, акцент на психологію та педагогіку	Онлайн-курси, coaching philosophy, менторство, практичні семінари	Інтеграція психологічної підготовки, педагогічних методик і менторських програм у підготовку тренерів
Австралія та Нова Зеландія	Науково-інноваційний підхід, LTAD (long-term athlete development)	Цифрові платформи, відеоаналіз, симулятори, VR/AR	Використання цифрових технологій, симуляторів та моделей довгострокового розвитку спортсменів
Олімпійські академії / ІОС	Міждисциплінарне навчання, глобальні стандарти	VR/AR, інтеграція знань з менеджменту, психології, фізіології, дистанційне навчання	Впровадження міждисциплінарного підходу та глобальних стандартів, дистанційного навчання і сучасних технологій
Великобританія (Lyle, Bailey)	Філософія коучингу, компетентнісний та педагогічний підхід	Кейс-стаді, проєктне навчання, інтерактивні тренінги	Використання кейс-методів, проєктного навчання та компетентнісного підходу для розвитку тренерів
Канада (Jean Côté)	Психологічна підготовка та наставництво	Менторство, наставницькі програми, ситуаційні задачі	Розвиток менторської системи підготовки, ситуаційно-практичних методик та психологічної підтримки тренерів

Джерело: складено автором

На відміну від Європейського процесу вдосконалення підготовки тренерів, Північноамериканський досвід (США та Канада) базується на інтеграції науки і практики та особливому акценті на педагогіку і психологію (табл. 3.1). Так, підготовка тренерів в США та Канаді інтегрована з дослідженнями у фізіології,

спортивній психології та біомеханіці. Створені програми «Coach Education Programs», які включають дистанційні курси, практичні семінари та менторство. Особливий акцент на педагогіку і психологію забезпечує підходи, коли тренер готується не лише до технічного керівництва спортсменами, а й до розвитку мотивації, командного духу та соціальної компетентності. Тут активно використовуються методики *coaching philosophy*, які формують стиль тренерської роботи [48].

Вартий уваги досвід вдосконалення підготовки тренерів, який застосовують фахівці та спортсмени в Австралії та Новій Зеландії. Він базується на науково-інноваційному підході, наставництві та практичному навчанні. Відбувається тісна інтеграція з університетами та науковими центрами на основі використання цифрових платформ, симуляторів та відеоаналізу у підготовці тренерів. Для підготовки тренерів на австралійському континенті застосовують розробку *long-term athlete development (LTAD)* моделей, де тренери працюють відповідно до етапів розвитку спортсмена. Наставництво та практичне навчання робить акцент на стажування у провідних клубах та роботі з досвідченими наставниками. Значна роль тут належить менторству, особливо у формуванні професійної самосвідомості тренера.

Важливим напрямом аналізу світового досвіду вдосконалення підготовки тренерів є напрацювання Олімпійських академій та міжнародних організацій (ІОС, ІFs) [40], які сьогодні розробляють глобальні стандарти підготовки тренерів. Програми ІОС, ІFs включають:

- міждисциплінарне навчання (техніка + психологія + менеджмент);
- інноваційні методики навчання (симуляції, VR/AR, цифрові платформи);
- підвищення кваліфікації тренерів через міжнародні стажування та семінари.

Головною особливістю Олімпійських академій та міжнародних організацій є те, що їх програми забезпечують універсальність підготовки тренерів для різних видів спорту та країн.

Аналізуючи світовий досвід вдосконалення підготовки тренерів, ми дійшли висновку, що головними механізмами такої підготовки саме на світовому рівні є:

- системність і стандартизація: успішні системи мають чіткі ліцензії, кваліфікаційні категорії та модульну структуру підготовки;
- компетентнісний підхід: тренер повинен володіти не лише технічними, а й педагогічними, психологічними, аналітичними та управлінськими компетенціями;
- інновації та технології: використання відеоаналізу, цифрових платформ, VR/AR та Big Data для підготовки та оцінки тренерів;
- менторство і практичне навчання: досвідчені наставники та стажування у професійних клубах формують професійну самосвідомість і практичні навички;
- наукове підґрунтя: інтеграція знань з фізіології, психології, біомеханіки та спортивної медицини у програми підготовки тренерів;
- гнучкість і адаптивність: системи дозволяють враховувати індивідуальні потреби тренера та спортсменів, а також специфіку виду спорту.

Вивчення світового досвіду вдосконалення підготовки тренерів є надзвичайно важливим і має кілька важливих аспектів вагомості, які обґрунтовують його значення для розвитку професійної спортивної підготовки в Україні. Перш за все, це забезпечення високих стандартів підготовки, адже світовий досвід демонструє структуровані, модульні та ліцензійні програми, які гарантують високу якість підготовки тренерів. Вивчення цього досвіду дозволяє формувати національні стандарти, узгоджені з міжнародними вимогами, і забезпечувати конкурентоспроможність українських тренерів на світовому рівні. Адаптація міжнародних стандартів в національну систему підвищує якість та ефективність підготовки тренерів.

Дуже корисними для прогресивного тренерства є інтеграція інновацій та сучасних технологій. Багато країн активно використовують цифрові платформи, відеоаналіз, VR/AR, Big Data, а також методики ситуаційно-практичного навчання. Вивчення їхнього досвіду дозволяє ефективно інтегрувати інноваційні

підходи у національну систему підготовки тренерів. У підсумку тренери стають здатними до сучасних технологічних рішень та аналітики у тренувальному процесі.

Підвищення компетентності та професійної майстерності тренерів – ще один вагомий аспект розвитку професійної спортивної підготовки, адже світові програми підготовки тренерів акцентують увагу на комплексному розвитку компетенцій: педагогічних, психологічних, фізіологічних, тактичних і управлінських. Вивчення досвіду інших країн дозволяє впроваджувати комплексні моделі навчання, де тренер розвиває практичні і ментальні навички одночасно, як наслідок, підвищується рівень професійної підготовки та універсальність тренерів.

Важливим для модернізації національної системи тренерської освіти є підвищення ефективності спортивного процесу. Сучасні міжнародні системи підготовки тренерів орієнтовані на довгостроковий розвиток спортсмена (LTAD) та управління тренувальними навантаженнями. Адаптація світового досвіду дозволяє підвищити результативність спортсменів та оптимізувати процес підготовки на всіх етапах кар'єри. Тому підготовка тренерів стає ефективною та результативною у контексті розвитку спорту.

Особливим надбанням саме світового досвіду підготовки тренерів є формування стратегічного мислення та управлінських навичок. Світові програми готують тренерів, здатних планувати, аналізувати та прогнозувати результати спортсменів. Вивчення досвіду інших країн дозволяє впроваджувати стратегії розвитку спортивних організацій і команд на національному та міжнародному рівні. Тренер стає не лише фахівцем із тренувань, а й стратегом, здатним управляти спортивним процесом. Крім того за кордоном відбувається постійне стимулювання науково-методичної діяльності. Світові програми підготовки тренерів активно інтегрують педагогічні, психологічні та наукові дослідження у практику. Вивчення досвіду дозволяє створювати системи постійного підвищення кваліфікації тренерів та розвитку нових методик. Тренери стають активними учасниками науково-методичного прогресу в спорті.

Процеси підготовки тренерів у світі значно просунулися, але навіть у провідних країнах існують сфери, що потребують вдосконалення. В напрямку стандартизації та гармонізації програм існує проблема того, що різні країни та федерації мають свої власні програми підготовки тренерів, які не завжди сумісні між собою. Тому виникає необхідність вдосконалення через гармонізацію стандартів, кваліфікаційних категорій і ліцензій, щоб тренери могли працювати міжнародно та легко адаптуватися до різних спортивних систем.

В багатьох світових програмах теорія та практика ще не завжди інтегровані ефективно; тренери отримують знання, але не завжди вміють застосувати їх у реальних умовах. Об'єктивно виникає необхідність інтеграції науки і практики через тісніший зв'язок університетів, наукових центрів і клубів, практичні кейс-методи та менторство. Також не всі системи підготовки активно інтегрують цифрові технології (відеоаналіз, GPS, VR/AR, аналітичні платформи), тому використання сучасних технологій, поширення цифрових інструментів у програмах підготовки тренерів та навчання їх аналітичним навичкам є сучасною вимогою першого рівня.

Тренери часто мають сильну технічну підготовку, але недостатньо навчені роботі з мотивацією, емоційним станом спортсменів та командною динамікою. Саме тому існує необхідність психологічної підготовки тренерів, включення курсів з психології спорту, лідерства, управління командою та комунікації, а також безперервне професійне навчання. Багато систем підготовки мають обмежені можливості для постійного підвищення кваліфікації після отримання базової ліцензії, існує необхідність розвитку програм постійного навчання, онлайн-курсів, семінарів і міжнародних стажувань, а також міждисциплінарності. Недостатньо інтегровані знання з нутриціології, реабілітації, менеджменту спорту та медичної підтримки формують потребу в створенні міждисциплінарних програм, де тренер розвиває компетенції не тільки у спорті, а й у суміжних сферах.

Зазначимо, що універсальні програми тренерської підготовки не завжди враховують специфіку конкретного виду спорту, тому у тренерській праці

сьогодення з'явилась адаптація до специфіки різних видів спорту – гнучкі модульні програми, які можна адаптувати під різні види спорту та рівні підготовки спортсменів. І, з рештою, не у всіх країнах достатньо уваги приділяється етичним стандартам, запобіганню допінгу, формуванню професійної етики тренера, тому інтегрувати етичні стандарти, міжнародні кодекси та освітні програми з антидопінгових правил стало головним завданням в сучасній етичній підготовці та культурі спорту.

Отже, світовий досвід підготовки тренерів демонструє, що ефективна система базується на комплексному, модульному та компетентісно орієнтованому підході, який поєднує теоретичну, практичну та психологічну підготовку. Провідні країни застосовують ліцензійні та модульні програми для стандартизації кваліфікації тренерів, інтеграцію науки та практики, включно з фізіологією, психологією, біомеханікою і менеджментом, інноваційні технології: відеоаналіз, цифрові платформи, симуляції, VR/AR, менторство й практичне навчання через стажування і наставництво, а також міждисциплінарний підхід, що формує всебічного тренера, здатного працювати на міжнародному рівні. Вивчення світового досвіду дозволяє адаптувати передові практики та стандарти до національної системи підготовки тренерів, підвищити професійну компетентність, результативність спортсменів і ефективність тренувального процесу.

3.2. Особливості вдосконалення підготовки тренерів в Україні

Розглянемо особливості підготовки українських тренерів у сучасних умовах. Вони формуються під впливом внутрішніх потреб спортивної системи, державної політики, економічної ситуації, а також світових тенденцій у підготовці тренерів (рис. 3.1). В Україні тренери готуються на різних рівнях освіти:

- вищі навчальні заклади (бакалавр, магістр) зі спеціальністю «Фізична культура і спорт»;

- коледжі та технікуми для молодших спеціалістів;

- тренерські ліцензовані курси та академії для підвищення кваліфікації.

Тобто можна говорити про наявність комплексності й багаторівневості підготовки, яка включає теорію, практику, педагогіку та психологію, а також спортивну медицину та фізіологію. Дана система підготовки поєднує освітній, практичний та методичний аспекти.

Рис. 3.1. Особливості підготовки українських тренерів у сучасних умовах.
Джерело: побудовано автором

Українські програми поступово інтегрують модульні та ліцензійні системи, аналогічні до UEFA, ІОС та інших міжнародних федерацій. Відбувається орієнтація на міжнародні стандарти. Використовуються міжнародні методики підготовки тренерів, зокрема: компетентнісний підхід, наставництво, модульні програми та довгострокові моделі розвитку спортсменів (LTAD). Підготовка тренерів враховує міжнародні стандарти та забезпечує конкурентоспроможність на світовому рівні.

Сьогодні в українському тренерстві активно впроваджуються інноваційні технології, а саме використання відеоаналізу, цифрових платформ, датчиків руху та GPS у підготовці тренерів. В університетах та спортивних академіях проводяться тренінги з використання сучасних технологій, симулятори, кейс-методи та дистанційні онлайн-курси. Інновації допомагають тренерам адаптуватися до сучасного високотехнологічного спорту. Крім того відбувається активна адаптація до сучасних викликів, коли враховуються економічні та організаційні умови спорту в Україні, військово-політична ситуація та її вплив на інфраструктуру і можливості тренувань, масовий спорт та залучення дітей і молоді до фізичної активності. В даних умовах підготовка тренерів має бути гнучкою, адаптивною і стійкою до змін у соціально-економічному середовищі.

Особливістю підготовки українських тренерів є розвиток педагогічних і психологічних компетенцій. В сучасних програмах підготовки тренерів велика увага приділяється мотивації та психологічній підтримці спортсменів, командоутворенню та управлінню командою, формуванню етичних стандартів та професійної культури. Тренер стає не лише технічним фахівцем, а й наставником, психологом і лідером, відбувається активне впровадження практичного стажування та наставництва. Молоді тренери проходять практику у ДЮСШ, професійних спортивних клубах та національних збірних. Використовується система менторства, коли досвідчені тренери супроводжують та наставляють молодих спеціалістів, робиться акцент на передачу практичного досвіду та розвиток професійної самосвідомості.

Сучасний процес підготовки тренерів в Україні стикається з низкою проблем, які обмежують ефективність формування висококваліфікованих фахівців. Серед основних проблем можна виділити:

- недостатнє фінансування та недосконалість матеріально-технічної бази.

Багато вищих освітніх закладів, коледжів та ДЮСШ мають обмежені ресурси для придбання сучасного обладнання, цифрових платформ, відеоаналізу та тренажерів. Низька матеріально-технічна забезпеченість обмежує можливості

для практичної підготовки тренерів, які отримують обмежений досвід роботи з сучасними технологіями та інноваційними методами;

- недостатня інтеграція науки і практики. Теоретичні курси часто не пов'язані з реальними умовами спортивних клубів та змагань. Відсутність системного стажування та наставництва у провідних клубах або національних збірних. Молоді тренери мають труднощі з практичною реалізацією знань, недостатньо підготовлені до складних ситуацій у професійному спорті;

- обмежене використання інноваційних технологій. Недостатнє застосування відеоаналізу, датчиків руху, GPS, цифрових платформ та VR/AR. Багато навчальних програм залишаються традиційними, без інтеграції сучасних інструментів, а тренери не набувають сучасних навичок, що використовуються у світовому спорті;

- недостатній розвиток психологічних і педагогічних компетенцій, коли акцент у програмах підготовки робиться на фізичну та технічну підготовку, а психологія, мотивація та управління командою часто залишаються на другому плані. Тренери не завжди ефективно працюють із командою, недостатньо мотивують спортсменів або не вміють управляти командними процесами;

- відсутність системи безперервного професійного розвитку, коли після завершення базової підготовки тренери часто не мають регулярних можливостей для підвищення кваліфікації, участі у міжнародних стажуваннях або семінарах, що стає першопричиною низької адаптивності до сучасних вимог спорту та інноваційних методик;

- міждисциплінарні пробіли та вплив соціально-економічних і політичних чинників, через що програми часто не забезпечують комплексного підходу до розвитку спортсмена, недостатньо інтегровані знання з нутриціології, реабілітації, спортивної медицини, менеджменту спорту. Тренери мають обмежену компетентність у вирішенні складних завдань, що виходять за межі техніки та фізпідготовки, а економічні труднощі, нестабільність фінансування, війна та обмеження доступу до інфраструктури впливають на самі можливості

підготовки. Частина спортивних шкіл та клубів функціонує з перебоями, а тренери не завжди отримують стабільний навчальний і практичний досвід.

Загалом, ці проблеми потребують системного підходу та реформування національної системи підготовки тренерів для досягнення світових стандартів і підвищення ефективності спортивної підготовки. Сучасна система підготовки тренерів в Україні потребує цілеспрямованого вдосконалення, яке дозволить підвищити якість освіти тренерів, адаптувати її до міжнародних стандартів та забезпечити ефективний розвиток спортсменів. Основні напрямки вдосконалення можна представлено в табл. 3.2.

Перший напрям – стандартизація та ліцензування передбачає впровадження національної системи ліцензування тренерів за категоріями (початковий, I, II, III, елітний), розробку модульних та компетентнісно-орієнтованих програм, узгоджених із міжнародними стандартами (UEFA, ІОС, FIBA). Цей напрям забезпечить підвищення якості та порівнянності підготовки українських тренерів із світовими стандартами. Далі – інтеграція науки та практики через тісну співпрацю університетів, академій, спортивних клубів та федерацій, а також впровадження практичних кейсів, стажувань, менторських програм для молодих тренерів. Ефектом стане розвиток практичних навичок та здатності адаптувати теорію до реальних умов.

Наступними кроками мають стати використання сучасних технологій та міждисциплінарний підхід. Впровадження відеоаналізу, цифрових платформ, GPS, сенсорів руху, VR/AR у навчальні програми та навчання тренерів аналітичним і цифровим компетенціям для оцінки результатів спортсменів здатні забезпечити підвищення точності тренувального процесу та ефективності підготовки спортсменів. В свою чергу, інтеграція знань з фізіології, біомеханіки, спортивної медицини, нутриціології, менеджменту спорту та формування тренерів, здатних працювати комплексно з усіма аспектами підготовки спортсмена забезпечить всебічний розвиток спортсменів, зменшення травматизму та підвищення результативності.

Таблиця 3.2

Напрями вдосконалення підготовки тренерів в Україні

Ключовий напрямок	Основні складові / методи	Взаємозв'язки з іншими напрямками	Очікуваний ефект
1. Стандартизація та ліцензування	Модульні програми, кваліфікаційні категорії, національні та міжнародні стандарти	Базується на інтеграції науки і практики, підтримує впровадження інновацій	Підвищення якості підготовки, відповідність міжнародним стандартам
2. Інтеграція науки і практики	Практичні кейси, стажування, менторство, науково-дослідна діяльність	Підтримує розвиток інновацій, педагогічних і психологічних компетенцій	Підвищення практичних навичок та професійної самосвідомості
3. Використання інноваційних технологій	Відеоаналіз, цифрові платформи, GPS, сенсори, VR/AR	Поєднується з інтеграцією науки і практики та міждисциплінарним підходом	Підвищення ефективності тренувального процесу та аналітичних навичок
4. Психологічна та педагогічна підготовка	Мотивація, командування, управління, етика спорту	Поєднується з інтеграцією науки і практики та менторством	Формування лідерських та соціально-психологічних компетенцій тренера
5. Міждисциплінарний підхід	Фізіологія, біомеханіка, медицина, нутриціологія, менеджмент	Інтегрує інноваційні технології, психологічну підготовку, практичне навчання	Всебічний розвиток тренера, комплексна підготовка спортсменів
6. Безперервний професійний розвиток	Підвищення кваліфікації, семінари, міжнародні стажування, онлайн-курси	Підтримує впровадження інновацій та міждисциплінарний підхід	Адаптивність до сучасних методик, оновлення знань протягом кар'єри
7. Інноваційні форми навчання	Проектне навчання, кейс-стаді, симуляції, дистанційне навчання	Пов'язано з використанням технологій та практичним наставництвом	Розвиток критичного мислення та самостійного прийняття рішень
8. Етична підготовка та культура спорту	Антидопінг, кодекси етики, професійна відповідальність	Інтегрується з педагогічною та психологічною підготовкою	Підвищення рівня етики та авторитету тренера, формування здорового спортивного середовища

Джерело: побудовано автором

Не менш важливими напрямками вдосконалення системи підготовки тренерів в Україні є психологічна, педагогічна підготовка та безперервний професійний розвиток. Тут важливим стає розвиток компетенцій у мотивації, управлінні командою, психологічній підтримці спортсменів та використанні тренінгів з лідерства, комунікацій та етики спорту, завдяки чому тренер стає наставником, психологом і лідером, здатним ефективно працювати з командою. А створення системи постійного підвищення кваліфікації, участі у міжнародних семінарах, стажуваннях та онлайн-курсах в поєднанні з можливістю оновлення знань і навичок протягом усієї кар'єри тренера забезпечить українським тренерам адаптивність до сучасних методик та трендів спорту.

Інноваційні форми навчання, етична підготовка та культура спорту стали похідними від зазначених вище напрямків вдосконалення підготовки тренерів. Адже, використання проєктного навчання, ситуаційно-практичних кейсів, симуляцій, дистанційного та змішаної освіти, адаптація навчання під індивідуальні особливості тренера та виду спорту здатні забезпечити у молодих тренерів розвиток критичного мислення, здатності до самостійного вирішення складних задач. Включення у програми навчання антидопінгових правил, кодексів етики, культури професійної взаємодії є напрямком формування професійної відповідальності та прикладу для спортсменів, а очікуваним ефектом буде підвищення рівня етики, здорового спортивного середовища та авторитету тренера.

Таким чином, сучасний український тренер готується бути універсальним фахівцем, здатним ефективно працювати у висококонкурентному та динамічному спортивному середовищі. Загалом, впровадження цих напрямів дозволить створити сучасного висококваліфікованого тренера, здатного ефективно розвивати спортсменів та підвищувати конкурентоспроможність українського спорту.

Ґрунтуючись на проведеному вище дослідженні нами розроблено унікальний механізм організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів (табл. 3.3), який поєднує організаційні, методичні, інноваційні та

практичні компоненти. Механізм можна застосовувати для модернізації системи підготовки тренерів в Україні, а також адаптувати під будь-який вид спорту.

Таблиця 3.3

Механізм організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів

Складова механізму	Основний зміст / компоненти	Взаємозв'язки та логіка потоку	Очікуваний ефект на підготовку тренера
1. Організаційна складова	Ліцензійна система, модульна структура, підключення спортивних організацій, моніторинг та атестація	Є основою для всіх інших складових, задає рамки системи	Структурованість, стандартизація підготовки, контроль якості
2. Методична складова	Компетентнісний підхід, методичні підходи (традиційний, модульний, ситуаційно-практичний, менторський, інноваційно-технологічний, інтегрований), інноваційні форми навчання	Реалізується у рамках організаційної складової, підтримує практичну та інноваційну складові	Формування комплексних знань і навичок, розвиток критичного мислення
3. Інноваційна складова	Використання цифрових технологій (відеоаналіз, GPS, сенсори, VR/AR), цифрові платформи, аналітика	Інтегрується з методичною та практичною складовими	Підвищення ефективності підготовки, освоєння сучасних технологій
4. Практична складова	Стажування у ДЮСШ та професійних клубах, менторство, участь у змаганнях	Виконує методичні та інноваційні підходи у реальних умовах, підсилює психологічну та етичну підготовку	Освоєння практичних навичок, розвиток професійної самосвідомості
5. Безперервний професійний розвиток	Підвищення кваліфікації, семінари, міжнародні стажування, онлайн-курси	Підтримує актуальність знань у всіх складових, адаптація до новітніх методик	Актуалізація знань, гнучкість та адаптивність тренера
6. Етична та культурна складова	Антидопінг, кодекси етики, формування професійної відповідальності та лідерства	Інтегрується з педагогічною, психологічною та практичною підготовкою	Підвищення етичного рівня, формування здорового спортивного середовища

Джерело: розроблено автором

З таблиці 3.3 видно, що організаційна складова має за мету створення структурованої та ефективної системи підготовки тренерів. Вона включає такі компоненти, як: а) ліцензійна система тренерів: категорії (початковий, I, II, III,

елітний); б) модульна структура навчання: розподіл за темами та рівнями компетентності; в) підключення спортивних організацій та клубів (стажування, практична база); г) моніторинг та оцінка ефективності (атестації, тестування знань та практичних навичок). Організаційна складова забезпечує рамкову структуру для всіх інших компонентів організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів.

Методична складова визначатиме як тренери здобувають знання і навички. Її компоненти це компетентнісний підхід, формування педагогічних, психологічних, фізіологічних, тактичних та управлінських компетенцій. Тут варто застосовувати широке коло методичних підходів: традиційний (лекції та практика); ситуаційно-практичний (кейси, проблемні завдання); модульний; менторський; інноваційно-технологічний (VR, відеоаналіз, цифрові платформи); інтегрований / міждисциплінарний; інноваційні форми навчання (проектне навчання, дистанційні курси, симуляції). Методична складова реалізується в рамках організаційної структури та підсилює компетентності тренера.

Інноваційна складова забезпечує підготовку тренерів до сучасного високотехнологічного спорту і поєднує цифрові технології та аналітику (Big Data, відеоаналіз, GPS, сенсори руху), моделювання тренувальних ситуацій (VR/AR, симулятори), поширення дистанційного навчання (онлайн-платформи, вебінари, інтерактивні курси). Інноваційна складова інтегрується з методичною складовою для практичної реалізації сучасних технологій.

Практична складова необхідна для закріплення знань і розвиток навичок у реальних умовах. Вона передбачає стажування у ДЮСШ та професійних клубах, менторство досвідчених тренерів, участь у змаганнях та тренувальних зборах. Практична складова в механізмі організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів дозволяє реалізувати методичні підходи, інтегрувати інновації і оцінювати компетентність у реальному спорті.

Система безперервного професійного розвитку забезпечуватиме постійне оновлення знань і адаптацію тренера до сучасних вимог. Її компонентами є підвищення кваліфікації через семінари, конференції, міжнародні стажування, систематичне оновлення програм навчання з урахуванням інновацій, цифрові платформи для самонавчання та дистанційної освіти. Система безперервного

професійного розвитку забезпечує сталість і ефективність усіх інших складових, підтримує актуальність підготовки тренера протягом кар'єри.

Етична та культурна складова механізму має на меті формування професійної культури та етики тренера завдяки антидопінговим правилам, кодексу етики тренера та професійної поведінки, вихованню лідерських якостей та відповідальності. Дана складова інтегрується з педагогічною, психологічною та практичною підготовкою, формуючи повноцінного фахівця. Візуальна логіка механізму організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів представлена на рис. 3.2.

Механізм організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів
Організаційна основа → задає рамки системи
Методична складова → визначає способи навчання
Інноваційна складова → забезпечує сучасні технології та інструменти
Практична складова → реалізує знання у реальних умовах
Безперервний розвиток → підтримує актуальність і розвиток компетентностей
Етична складова → формує професійну культуру та цінності

Рис. 3.2. Візуальна логіка механізму організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів. Джерело: розроблено автором

У підсумку зазначимо, що логіка потоку підготовки тренера є дуже чіткою, адже організаційна складова задає рамки та структуру, методична складова визначає способи навчання та формування компетенцій, інноваційна складова забезпечує сучасні технології та інструменти, практична складова реалізує знання у реальних умовах, інтегруючи педагогіку, психологію та технології, безперервний професійний розвиток підтримує актуальність знань і навичок на всіх етапах, а етична та культурна складова формує професійну культуру та цінності тренера. Цей механізм є унікальним, оскільки поєднує організаційні, методичні, інноваційні та практичні елементи, забезпечує комплексний та інтегрований розвиток тренера, його можна адаптувати під будь-який вид спорту або рівень підготовки спортсменів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Проведене дослідження організаційно-методичних засад підготовки тренерів свідчить про те, що сучасний розвиток тренерської професії потребує системного, науково обґрунтованого та інтегрованого підходу. Підготовка тренера сьогодні – це не просто засвоєння технічних навичок, а формування комплексної професійної компетентності, що включає педагогічні, психологічні, фізіологічні, тактичні та управлінські знання. Важливість організаційних засад проявляється у створенні структурованого, послідовного та стандартизованого процесу підготовки тренерів, який дозволяє ефективно інтегрувати навчальні, практичні та наукові компоненти. Водночас методичні засади забезпечують вибір оптимальних підходів, методів і технологій навчання, що відповідають сучасним вимогам спорту, включаючи інноваційні та міждисциплінарні рішення.

2. Дослідження методичних підходів підготовки тренерів показало, що комплексне використання традиційного, модульного, ситуаційно-практичного, менторського, інноваційно-технологічного та інтегрованого підходів забезпечує: формування високого рівня компетентності тренерів; швидке і ефективне освоєння практичних навичок; впровадження новітніх технологій у тренерську діяльність; розвиток професійної самосвідомості та педагогічної культури. Важливою є роль міжнародного та вітчизняного досвіду, який дозволяє враховувати світові стандарти та локальні особливості підготовки тренерів.

3. У межах дослідження було здійснено аналіз організаційних підходів і практик професійної підготовки тренерських кадрів як у світовому, так і в українському контексті. Серед основних нормативно-методичних орієнтирів, що визначають засади тренерської освіти, варто виокремити «Міжнародну рамку спортивного тренерства (ISCF), Європейську рамку спортивного тренерства (ECF), а також Стандарти Міжнародної ради з питань тренерської майстерності для бакалаврських програм вищої освіти (ICCE's Standards for Higher Education Bachelor Coaching Degree Programmes)». Ці документи відіграють провідну роль у формуванні спільних підходів, визначенні ключових компетентностей та

встановленні стандартів підготовки тренерів на міжнародному та європейському рівнях, спрямовуючи освітній процес на уніфікацію вимог і підвищення якості тренерської освіти.

4. Система підготовки тренерів у кожній країні та в кожному виді спорту має власну специфіку, проте ключовими її елементами залишаються організації й установи, які виконують роль провайдерів освітніх послуг. Вони забезпечують тренерів необхідною організаційною та методичною підтримкою, що відрізняється залежно від національних традицій, управлінських структур і нормативно-правового середовища. В одних державах провідну функцію у підготовці кадрів традиційно виконують національні спортивні федерації та керівні органи, тоді як в інших – основне навантаження покладене на університети, коледжі й спеціалізовані освітні інститути. Нині ж дедалі більшого поширення набуває комбінована модель, у межах якої різні організації на різних рівнях освітньої траєкторії створюють для тренерів широкий спектр можливостей для навчання та професійного зростання.

5. Функціонування сучасної системи тренерства ґрунтується на п'яти базових рушіях, центральне місце серед яких посідає принцип спортсменочентризму. Одним із визначальних чинників розвитку цієї системи виступає професійне зростання тренерів. У межах цього процесу виокремлюють три основні типи навчальних ситуацій: опосередковане (що охоплює формальне та частково неформальне навчання), неопосередковане (самостійне, переважно неформальне) та внутрішнє (інформальне, пов'язане з рефлексією й осмисленням власного досвіду). Кожен із цих форматів відіграє специфічну роль на різних етапах освітньої та професійної траєкторії тренера, забезпечуючи безперервність навчання упродовж усього життя.

6. У сфері підготовки та кваліфікації тренерів виділяють кілька провідних освітніх теорій. До них належить знаннево орієнтований підхід, що традиційно домінує в країнах Східної Європи; компетентнісно-експертний, поширений у північно-західних державах континентальної Європи; компетентнісний підхід, який активно реалізується у США та Великій Британії та покладений в основу

Європейської рамки кваліфікацій; а також соціокультурний підхід, роль якого в освітніх практиках невпинно зростає. Досвід доводить, що найбільш результативним є комбінування різних моделей, коли вибір підходу визначається конкретним контекстом, стратегічними цілями та завданнями підготовки тренерських кадрів.

7. Національна модель підготовки та професійного вдосконалення тренерів в Україні має свої характерні риси. Нині базовий етап становлення тренера реалізується переважно у форматі опосередкованого, формалізованого навчання у закладах вищої освіти відповідно до державних стандартів. У стратегічному вимірі розвиток тренерської освіти в Україні передбачає комплексний підхід, що поєднує різні форми навчання: початковий щабель – формальна освіта, наступний – входження у професію через інформальну освіту (зокрема наставництво), а подальший професійний шлях базується на безперервному розвитку, що реалізується завдяки неформальній освіті та самоосвіті. Серед освітніх концепцій, що визначають тренерську підготовку в європейських країнах, Україна традиційно спирається на знаннево орієнтований підхід, водночас поступово розвиваючи компетентнісну модель. Реалізація цілісної системи заходів із підвищення кваліфікації тренерів із врахуванням провідного міжнародного досвіду, а також модернізація механізмів професійної підготовки та розвитку кадрів набувають особливої стратегічної ваги для подальшого розвитку сфери професійного спорту й фізичної культури в Україні у найближчій перспективі.

8. Розвиток організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів є ключовим чинником: підвищення ефективності тренувального процесу; забезпечення довгострокового розвитку спортсменів; впровадження інновацій та сучасних технологій у спорті; формування високопрофесійного, етичного та науково підкованого тренера. Таким чином, системне поєднання організаційних і методичних засад забезпечує сучасну, компетентнісно орієнтовану та практично ефективну підготовку тренерів, що відповідає вимогам сучасного професійного спорту як в Україні, так і на світовому рівні.

9. Особливості підготовки українських тренерів у сучасних умовах полягають у комплексності, орієнтації на міжнародні стандарти, впровадженні інновацій, розвитку педагогічних та психологічних компетенцій, практичному наставництві та адаптації до сучасних викликів. Основні проблеми сучасного процесу підготовки тренерів в Україні полягають у: недостатньому фінансуванні та обмеженій матеріально-технічній базі, низькій інтеграції науки і практики, обмеженому використанні інноваційних технологій, недостатньому розвитку психологічних та педагогічних компетенцій, відсутності системи безперервного професійного розвитку, міждисциплінарних прогалинах у знаннях та впливі соціально-економічних й політичних факторів.

10. Унікальний механізм організаційно-методичних засад вдосконалення підготовки тренерів є логічним продовженням особливостей підготовки тренерів в Україні і включає такі складові: організаційна складова – структурована система ліцензій, модульна програма та моніторинг ефективності; методична складова – комплекс методичних підходів, компетентнісний підхід, інноваційні форми навчання; інноваційна складова – цифрові технології, аналітика, симуляції та VR/AR; практична складова – стажування, менторство, участь у тренуваннях та змаганнях; безперервний професійний розвиток – підвищення кваліфікації, семінари, міжнародні стажування, онлайн-курси: етична та культурна складова – дотримання кодексів етики, антидопінг, розвиток професійної відповідальності.

Сучасна підготовка тренерів в Україні повинна поєднувати організаційні рамки, методичні підходи, інноваційні технології, практику та етичні стандарти. Механізм організаційно-методичних засад забезпечує системність, ефективність та комплексність процесу підготовки, формує висококваліфікованого, компетентного, інноваційно орієнтованого тренера. Впровадження цього механізму сприятиме підвищенню якості підготовки тренерів, результативності спортсменів та розвитку конкурентоспроможного спорту в Україні.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (остання редакція) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3802-12> . (дата звернення 12.09.2025 р.).
2. Національна стратегія розвитку фізичної культури і спорту в Україні на 2020-2030 рр. URL: <http://www.mms.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025 р.).
3. Алексєєв, В.П. Теорія і методика спортивного тренування. Київ: Фізкультура і спорт, 2019. 320 с.
4. Бондаренко О. В., Пільова С. Г. Філософські аспекти успішної діяльності тренера. Інноваційна педагогіка, 2023. Вип. 57(1). С. 146-150. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.29>.
5. Борейко Н., Юшко О., Азаренкова Л. Гуманістична спрямованість підготовки спортивного тренера. Науковий часопис Українського державного університету ім. М. Драгоманова, 2024. Вип. 3К(176). С. 123-127. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K\(176\).26](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).26) .
6. Вакулова І. В. Інновації в освіті: компетентнісний підхід. *Culturological almanac*. 2023. № 3. С. 199–208. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.26> . (дата звернення 23.09.2025 р.).
7. Василенко М. М. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фітнес-тренерів у закладах вищої освіти : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2018. 544 с. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Vasylenko.pdf. (дата звернення 26.09.2025 р.).
8. Гришин М.А. Педагогіка спорту і підготовка тренерів. Харків: ХФК, 2020. 280 с.
9. Інноваційні підходи до процесу спортивного тренування. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. За заг. ред. Гуменюка С. В. Ладика П. І., Шандригося В. І., Єднака В. Д., Сапруна С. Т., Васірука М. С. Тернопіль: В-во СМТ «ТАЙП», 2024. 100 с/
10. Інноваційні технології фізичного виховання і спорту: навч. посіб. Укладач: О. В. Юденко. К.: Національний університет оборони України, 2024. 360 с.
11. Луценко І.М., Коновал Ю.М., Буренко М.С. Професійна підготовка тренерів та фахівців у галузі фізичної культури і спорту в закладах вищої освіти України: сучасні підходи та виклики. Академічні візії. Вип. 37. 2024. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14056764>. (дата звернення 08.10.2025 р.)
12. Маляр Е. І., Маляр Н. С., Циквас Р. С. Особливості формування індивідуального стилю спортивного тренера. Педагогічна Академія: наукові записки, 2025. (19). <https://doi.org/10.5281/zenodo.15726142>.

13. Мазур, В.В., Погрішук, Б.В. Методологічні аспекти обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку тренерської освіти в Україні. Сучасні проблеми фізичної культури і спорту. 2022. № 3. С. 6-15.

14. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти : Наказ МОН України від 01.06.2017 № 600. URL: <https://drive.google.com/file/d/1wCmjmqZhB8PwEiQsNcQhZ9ZCfrdiJpvh/view> (дата звернення: 16.09.2025).

15. Наумчук В. І. Основні положення підготовки тренерів в асоціації футболу Тернопільщини. Інноваційні підходи до процесу спортивного тренування: матеріали регіонального науково-практичного семінару (24 листопада 2023 р.). Тернопіль : ТАЙП, 2023. С. 121-127.

16. Офіційний сайт Міністерства молоді та спорту України. URL: <http://www.mms.gov.ua/> (дата звернення 11.08.2025 р.).

17. Офіційний сайт Національного олімпійського комітету України. URL: <http://www.noc-ukr.org> (дата звернення 07.10.2025 р.).

18. Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу: Постанова Каб. Міністрів України від 05.11.2008 № 993 : станом на 1 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-п#Text> (дата звернення: 16.08.2025).

19. Про затвердження Порядку проведення атестації тренерів (тренерів-викладачів) : Наказ М-ва молоді та спорту України від 13.01.2014 № 45 : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0180-14#Text> (дата звернення: 16.08.2025).

20. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : Постанова Каб. Міністрів України від 04.11.2020 № 1089 : станом на 25 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-п#Text> (дата звернення: 16.08.2025).

21. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI : станом на 27 груд. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text> (дата звернення: 16.08.2025).

22. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування. К.: Перша друкарня, 2020. 704 с.

23. Професійна майстерність тренера / уклад. Р.А. Калениченко, Є.О. Наумець. Київ: КНУБА, Талком., 2023. 24 с.

24. Рибалко Л.М., Онішук Л.М. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до самостійної організації навчально-тренувального процесу. Моделювання компетентнісної професійної освіти в контексті євроінтеграції: монографія / кол. авт; за заг. ред. проф. Н. П. Волкової. Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2021. С. 276-287.

25. Ребрина А. А. Особливості професійно-педагогічної діяльності тренера-викладача з виду спорту та його професійно-важливі якості. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2021. Вип. 9 (140). С. 86-89.
26. Свєртнєв О. Теоретичні засади формування професійних компетентностей тренерів з футболу в Україні. Педагогічні науки. 2020. № 75-76. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16364/2/SVIERTNIEV.pdf>
27. Сергієнко В. М. Фізкультурно-спортивна діяльність тренера з виду спорту : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2022. 184 с
28. Семенов В.М. Методика підготовки тренерів у професійному спорті. Київ: Наукова думка, 2021. 312 с.
29. Технології психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності: кол. моногр. / Т.В. Петровська, В.І. Воронова, О. Р. Гринь та ін.; за заг. ред. Т.В. Петровської. К.: Видавець Позднішев, 2021. 166 с.
30. Тимошенко О. Особистісно зорієнтована підготовка тренерів з футболу: технологія педагогічного дизайну. Перспективи та інновації науки, 2024. Вип. 3(37). С. 1-10.
31. Тренер як професіонал. Портал Освіта UA. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/589/> (дата звернення: 16.08.2025).
32. Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи : матеріали XI Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., м. Київ, 12 грудня 2024 р. Київ : Київський столичний ун-т ім. Б. Грінченка, 2024. 235 с.
33. Шевчук О., Когут І., Маринич В. Організаційні засади професійної підготовки тренерів у світі та Україні. Sport Science Spectrum. 2025; 1: 90-98 DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-1-13>.
34. Шутова С. Є. Психологічні особливості особистості тренера як фактор підготовки спортсменів у баскетболі. Актуальні проблеми спорту, фізичного виховання, здоров'я людини: Матер. Всеукр. науково-практичної конф-ї студентів, аспірантів та молодих вчених, 28-29 жовтня 2021 р. Миколаїв: НУК імені адмірала Макарова, 2021. С. 135-136.
35. Якимчук О. Компетентнісний підхід в освіті: українські реалії. Multiversum. Philosophical almanac. 2020. Т. 2, № 2. С. 193–206. URL: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2020.2.2.14>.
36. Bailey, R. Developing Physical Education and Coaching Professionals. London: Routledge, 2018. 298 p.
37. Dohme L.-C., Rankin-Wright A. J., Lara-Bercial S. Beyond knowledge transfer: The role of coach developers as motivators for lifelong learning. International Sport Coaching Journal. 2019. Vol. 6, no. 3. P. 317–328. URL: <https://doi.org/10.1123/iscj.2019-0034> (date of access: 16.08.2025).
38. Exploring football coaches' views on coach education, role, and practice design: An Australian perspective / E. Selimi et al. PLOS ONE. 2023. Vol. 18, no. 5.

P. e0285871. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0285871> (date of access: 01.09.2025).

39. Gearity B., Callary B. Coach Education and Development in Sport: Instructional Strategies. Taylor & Francis Group, 2019.

40. ICCE standards for higher education sport coaching bachelor degrees, version 2.0. Official edition. 2023. 26 p. URL: <https://icce.ws/wp-content/uploads/2024/11/ICDS-Standards-for-Higher-Education-Final.pdf>.

41. International council for coaching excellence position statement “professionalisation of sport coaching as a global process of continuous improvement” / S. Lara-Bercial et al. International sport coaching journal. 2022. P. 1-4. URL: <https://doi.org/10.1123/iscj.2021-0097>.

42. International Council International Council for Coaching Excellence, Association of Association of Summer Olympic International Federations, Leeds Beckett Leeds Beckett University. European sport coaching framework. Human Kinetics, 2013. 56 p. URL: https://www.coachlearn.eu/assets/files/project_documents/european-sport-coaching-framework.pdf. (дата звернення 08.10.2025 р.)

43. Learning to coach: An ecological dynamics perspective / M. A. Wood et al. International Journal of Sports Science & Coaching. 2022. P. 174795412211386. URL: <https://doi.org/10.1177/17479541221138680> (date of access: 01.09.2025).

44. Moustakas L., Petry K., Lara-Bercial S. Mapping sport coaching policy in Europe: Research report. Cologne : Institute of European Sport Development and Leisure Studies, 2020. 24 p. URL: https://www.peak-coaching.eu/wp-content/uploads/2021/03/PEAK_ResearchReport.pdf. (дата звернення 08.10.2025 р.)

45. Trudel P., Culver D., Werthner P. Looking at coach development from the coach-learner’s perspective. Routledge handbook of sports coaching. 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203132623.ch30> (date of access: 16.08.2025).

46. Zatsiorsky, V. Science and Practice of Strength Training. Champaign: Human Kinetics, 2016. 400 p.

47. UEFA Coaching Convention and Licensing System. 2020. 64 p.

48. IOC International Coaching Framework. – Lausanne, 2018. 72 p.

49. FIBA Coach Education Pathway. 2019. 48 p.

50. Australian Sports Commission. Coach Education and Development Guidelines. Canberra, 2020. 56 p.

51. Canadian Sport Institute. Long-Term Athlete Development (LTAD) Model. 2015. 112 p.